

**BIBLIOTECA
CULTURII
AROMÂNE**

www.proiectavdhela.ro

Cola Nicea

MEMORII

Sumar

4 / Memoriile Căpitanului Cola Nicea sau Despre istoricul formării cetelor de luptători români pentru emanciparea politică a românimii din Macedonia

5 / Lupta de la Condușula

6 / Lupta de la Catranița

6 / Lupta de la Jerven

26 / O idilă

27 / Lista românilor din Meglenia arestați prin înscenările lui Askitis și aruncați în diferite închisori din Turcia

28 / Lista românilor uciși de bandele de antarți greci de sub comanda lui Kostas Akritas (alias Mazarakis), ofițerul grec Tellos Agras, alias Kostas Agapinos și Pavlos Melas

28 / Români uciși de antarți

29 / Atentate neizbutite

29 / Personalități marcante grecești ucise de armatolii români

30 / Epilog

32 / Note bibliografice

Memoriile Căpitanului Cola Nicea sau Despre istoricul formării cetelor de luptători români pentru emanciparea politică a românimii din Macedonia

Pentru reprimarea insurecției din Macedonia (1902-1903), cu toate că aproape toți bărbații au fost arestați, bulgari și români care au luptat pentru autonomia Macedoniei, s-au format mai multe cete de luptători care se răfuiau cu armatele imperiale turcești. De exemplu, Mitra Vlahul, din regiunea Castoriei, a continuat lupta până în anul 1906, când a fost omorât în satul Dumbeni. Guvernul turc, spre a se justifica față de opinia publică internațională că răspunderea o au creștinii care se războiesc între ei pe considerente naționale, a convenit cu guvernul grec spre a trimite bande grecești, cu scopul de a distruge cetele bulgaro-române care acționau în comun pentru înfăptuirea autonomiei Macedoniei.

În anul 1903, bande grecești, numite antarți, formate pe teritoriul statului grec și comandate de ofițeri din armata regulată greacă, trecând granița cu consimțământul autorităților turcești, au început să atace satele bulgărești și românești care nu nutreau sentimente grecești și se împotriveau înfăptuirii acelei Megali Ideea, adică de reconstituire a Imperiului bizantin (prin elenizarea popoarelor din balcani n.n.)

Căpeteniile antarților greci au început să amenințe prin scrisori pe fruntașii români adepți ai școlii românești,¹ aducându-le aminte că vor fi exterminați cu toată populația dacă nu închid școlile românești.

Ce e drept, cea mai mare parte a populației românești a refuzat să capituleze. Din nefericire, însă, au fost și sate care dintru început au respins școala românească. Aceștia au fost așa-ziii grecomani. Cauze de ordin politic au dus la crearea sentimentelor pro-grecești. Imperiul turc era deja un mare bolnav. Un colos cu picioare de lut. Prin conviețuirea lor multiseculară cu grecii, prin contribuția românilor ca armatoli² împotriva ocupanților turci, la răscoalele din 1770 și 1821, cei mai mari căpitani de haiduci fiind români, apoi vecinătatea imediată a Greciei, sprijinul de care se bucura Grecia în apus, admirația apusului pentru cultura greacă veche, duseseră la convingerea că Grecia ar putea deveni moștenitoarea teritoriilor turcești din Balcani. Așadar, se crea convingerea că sub un Imperiu bizantin restituit, interesele românilor ar fi fost pe deplin satisfăcute (interese de ordin economic, nu și național. Grecomanii aveau o conștiință etnică, ci nu și națională.)

Românii credincioși ideii naționale au început să riposteze împotriva acestor atacuri, organizându-se, la rândul lor, în cete de armatoli.

Iată primii dintre cei care au dat riposta convenită. Mihali Handuri din satul Livezi și Hali Joga din satul Gramaticova, urmați de alți tineri, au început să atace bandele grecești în regiunea Vodena-Veria. Armatozii Mușa Darlaiani și Iani Ceara din Veria s-au unit cu Mihali Handuri, Hali Joga și Cola Macri. Aceste cete acționau independent și în înțelegere cu cetele bulgărești. Ideea națională cuprinsese puternic și pe bulgari. Satele bulgărești erau bine organizate; ele furnizau luptători, armament, alimente. În schimb, satele românești nu erau deloc organizate. Armatozii români trăiau din capturi și ajutați din când în când de populația românească locală. Aceasta era situația până la venirea lui Gheorghe Mucitani, zis și Casapu, în toamna anului 1906.

În scopul organizării satelor românești, s-au alcătuit două comitete, unul la București sub conducerea lui Alex Coșca și Sterie Milioru (comitetul era compus din șapte membri), și alta la Sofia sub conducerea lui Gheorghe Mucitani ajutat de Gachi Todu, Nachi Cișma, Unciu Dimași, toți din satul Gopeși, și Costa Dabija și Tachi al Dimcei din Crușova.

Cum Gheorghe Mucitani era un vechi luptător în comitetul revoluționar pentru autonomia Macedoniei, s-a hotărât împărțirea pe districte unde trebuie să acționeze armatolii. Fiecare district era condus de un voievod. Cetele românești au cerut libera trecere prin satele bulgărești, folosindu-se de canalul creat spre a ajunge la locul unde trebuiau să acționeze. Astfel, Coșca și Milioru au trecut în Pind, având totodată și sarcina de a acționa și în Grecia. Mucitani în Meglenia, Veria, Vodena, unde s-au unit cu celelalte cete de armatoli. El a fost recunoscut ca voievodul regiunilor respective la întrunirea de constituire, în iarna anului 1906, în Balta Ianița. Acestuia i s-a alăturat și Cola Nicea, din satul Selia, Ianacula Pendifunda, tot din Selia, Mita Zdru din Căndrova și Chicea Roșu din Gramaticova. Mai târziu au venit Toli Mocanu și Iorgula Cutova.

Iată numele cetnicilor din grupa lui Mucitani:

Mihali Handuri, Hali Joga, Mușa Darlaiani, Iani Ceara, Hrista Ciomu, Cola Macri, Gachi Todu, Nachi Cușma, Unciu Dimași, Costa Dabija, Gachi al Dimcei și Iani Vuloagă din Perivoli. Ceata era alcătuită din 19 oameni.

Lupta de la Condusula

Între orașul Neaguște și orașul Veria (antica, apostolica Bereia), se află localitatea Condusula. Aici își pășuna oile și caprele celnicul³ român Dinu Bajdechi din Vodena. Comitetul grecesc l-a somat să-și retragă copiii de la școala română (Dinu Bajdechi era președintele comunității românești din orașul Vodena). El nu s-a supus amenințărilor căpitanului antaților greci, Costas Acritas. Noi am înarmat păstorii și am mai angajat doi paznici, pe Cola Ghizari și Lambri Celea, am mai înștiințat și ceata lui Handuri să ocupe poziție înspre munte pentru acoperire la o eventuală retragere. După câteva zile, o ceată de circa 30 de antați greci atacă turmele lui Bajdechi. Păstorii se opun. Ei sunt ajutați și de ceata lui Handuri. La auzul împușcăturilor, o patrulă de soldați turci a alergat la fața locului. Grecii s-au văzut împresurați din două părți. Pe de o parte păstorii cu ceata lui Handuri, pe de altă parte turcii. Încăierarea a durat cam vreo trei ore, au fost împușcați 13 greci, câțiva făcuți prizonieri. Handuri s-a retras spre munte fără a fi observat de turci. (Armata turcă acționa împotriva tuturor insurgenților pentru pacificarea regiunii.)

Tot în vara anului 1904, o ceată grecească condusă de ofițerii Savas și Theodosis au omorât doi aromâni, pe Celea și pe Tugearu, și tot amenințau pe cei din satul Gramaticova, că dacă nu vor închide școala românească, vor da foc satului. Românii au dat de veste cetei lui Handuri și Joga, ca să vină spre Gramaticova. Aici, în apropiere de ruinele unui fost sat, Dârjilova, ceata românească a ocupat loc lângă o fântână. Grecii au poposit și ei la fântână, fără să bănuiască însă de prezența românilor. Românii deschid foc. Grecii răspund, ocupând poziție după trunchiurile copacilor. Grecii erau înarmați cu arme Gras cu cartușe cu praf negru care scoate fum. Românii aveau arme Manlicher cu gloanțe de oțel, care nu scoteau fum și perforau copacii. Neputând rezista, grecii o iau la fugă, lăsând pe teren nouă morți.

Mult timp după aceea n-a mai călcat picior de antart pe lângă satul Gramaticova.

Catranița este un sat bulgăresc, locuit în bună parte și de turci. Bulgarii de aici erau grecomani, precum și o bună parte din orașul Vodena (antica Edessa). Organizația bulgărească a căutat să facă și aici un nucleu revoluționar. Acest sat, așezat pe lacul Ostrov, nu are legătură cu alte sate bulgărești. Deci comitetului revoluționar bulgar îi trebuia un cap de pod. Capul de pod îl constituia satul românesc Gramaticova. Ceata lui Colimani, compusă din cincisprezece cetnici,⁴ plus Mihali Handuri cu alți trei cetnici s-au dus la Catranița, iar adepții comitetului local i-au găzduit la patru case diferite. Au început consultările, apoi a fost chemat și primarul satului. Primarul nu a consimțit să intre în organizație, dimpotrivă, i-a denunțat la comandamentul militar turc. Casele au fost blocate de armata turcă. Lupta a început. Ceata lui Mihali Handuri a izbutit să iasă din blocadă și, trecând din casă în casă, a ajuns până la casa primarului. Aici ei au arestat pe fiul și pe fata primarului, iar pe nevasta acestuia au trimis-o să spună soțului ei că, dacă nu izbutește să-i determine pe turci să se retragă, armatolii români și comitagiii bulgari îi vor masacra familia. Primarul, văzându-și familia în pericol, a derutat armata turcă, îndreptând-o spre lac, în altă direcție, n-a divulgat nimic și, întrucât era pe înnoptate, ceata lui Handuri împreună cu Iani Ceara, Hristu Ciomu și Cola Macri, împreună cu fata și fiul primarului au ieșit din sat spre pădure, care era aproape de tot, au eliberat pe ostatici și au plecat spre Gramaticova. Ceata lui Colimani s-a bătut cu armata turcă vreo două ceasuri și, pentru că se înnoptase, a plecat din sat, lăsând pe locul de luptă morți dintre tovarășii lui.

Lupta de la Jerven

La o consfătuire a cetelor bulgărești din sectorul Florina și Vodena, care a avut loc la Jerven, un sat bulgăresc din apropierea satului românesc Paticina, a luat parte și ceata lui Handuri și a lui Hali Joga. Luptătorii fiind trădați, satul a fost înconjurat de armata turcă, care era destul de numeroasă. Cetnicii, încercând să iasă din sat, au dat peste armată. Gornistul turc a dat semnalul pentru atac. Prima victimă a fost gornistul turc. Lupta a fost crâncenă. Au căzut morți din ambele părți. Nu îmi amintesc numărul celor căzuți. Aici a fost rănit grav Miha Zugravu. Dus în cârcă de tovarășii lui, a fost transportat la Bitolia, unde a fost tratat până la vindecare. Cele două cete, a lui Handuri și Mușa Darlaiani, s-au mai războit când cu turcii, când cu grecii, până la venirea lui Mucitani, în iarna anului 1906, după care s-au retras spre iernare în Balta Ianița. În munți nu mai aveau ce căuta. În timpul iernii munții se depopulau. Fălăcările⁵ împreună cu turmele coborau la șes pentru iernat. Tot aici, în Balta Ianița, se retrăgeau și cetele bulgărești. Înșiși grecii iernau tot aici. Balta devenea un adevărat peisaj etnic. Un câmp de vânătoare de oameni, de curse și ambuscade. Oamenii se adăposteau în colibe. Efectivul cetelor bulgărești era de circa două sute de oameni. Ceata românească avea vreo douăzeci de luptători. Numărul antartților greci, de asemenea, se ridica la circa două sute.

Trebuie să remarcăm totuși că în cetele bulgărești erau mulți români, mai ales de prin regiunea Megleniei. Bunăoară, ceata voievodului bulgar Apostol era alcătuită, în proporție de 20%, din români. Cetele staționau în Balta începând din noiembrie până în aprilie, când apele începeau să se retragă.

Colibele erau făcute din stuf, înconjurate cu un gard lat de peste un metru de pământ bătut, pentru a nu fi perforat de gloanțe. Colibele bulgărești erau așezate înspre orașul Ianița, aproape de satele bulgărești de unde se aprovizionau. Coliba românilor era înspre orașul Veria, o citadelă a românismului din Balcani, patria mai multor oameni de vază din cultura românească. În apropierea noastră era satul Licoviște. De la noi încolo începeau colibele grecești, situate între satul Trahoviște și râul Carasmac (anticul Aliakmon). Armata turcă ținea sub încercuire taberele, însă numai cele bulgărești și cea românească. Tabăra grecească nu era asediată. Grecii ieșeau și intrau slobozi în tabără. Înțelegerea tacită între guvernul grec și cel turc era, prin urmare, evidentă.

Turcii erau cazați în corturi. Ei au încercat să ne atace, însă potecile erau pline cu apă, nu se putea merge pe bărci, ci numai pe bușteni, câte unul sau doi oameni. Când se apropiau de noi, noi îi împușcam. Mai târziu, apa îi scotea morți la mal. În afară de aceasta, potecile erau foarte zigzagate, încât era greu să fim descoperiți, iar din loc în loc stăteau oameni la pândă.

Turcii au postat tunuri la marginea bălții, aproape de satul Ianciște. Au instalat și un observator, noi însă, spre a-i induce în eroare, arboram albituri pe niște sălcii, departe de noi, astfel încât artileria turcă trăgea toată ziua în gol. A doua zi deplasam albiturile pe alte locuri, spre a-i face să creadă că ne-am schimbat bârlogul. După fiecare bombardament încercau să pătrundă, însă erau respinși totdeauna cu pierderi pentru ei. Concomitent cu turcii ne atacau și antartții greci. Într-un timp, grecii au incendiat satele bulgărești Țarvori și Gufalova. Drept represalii, noi am incendiat satele grecești Nisia și Trahovista. Prin agenții noștri, noi știam poziția colibelor grecești. La rândul lor, și ei cunoșteau poziția noastră. Uneori ajungeam atât de aproape, încât ne injuram reciproc. Grecii aveau arme Gras, ale căror gloanțe nu răzbeau prin stufărișul des. Dimpotrivă, armele noastre Manlicher perforau tot ce întâlneau. Cetnicii bulgari aveau comandant pe voievodul Apostol, românii pe Gheorghe Mucitani, grecii pe Tellos Agras. În luna aprilie, apele retrăgându-se, ne-am retras în munții românești. Grecii și bulgarii au făcut la fel.

În primăvara anului 1907, comitetul revoluționar grec a ținut o consfătuire în casele doctorului Pericardis din Neaguște (soția acestuia, Marușa Hagicu, româncă de origine, era sora lui Dimitruli Hagicu, asasinat de antartții greci la moșia sa din satul Grijali).

La consfătuire s-a luat hotărârea de a incendia satul românesc Gramaticova, dar nu au reușit. Satul întreg, bărbați și femei, înarmați cu arme și grenade, conduși de bravul învățător de limba română, Gheorghe Celea, au făcut zid. Cu un an mai înainte au încercat să incendieze satul Patecina. La fel s-a întâmplat și aici. Conduși de Hrista Papanicola, românii, bărbați și femei, au respins pe antartți.

Totuși, ei au reușit să distrugă satul românesc Selia de Sus, iar aceasta din cauza neunirii românilor, unde o bună parte erau grecomanii, în frunte cu celnicul lor, Hrista Vasile, zis Sârbu. Cât privește Gramaticova, antartții au trimis în mai multe rânduri scrisori de amenințare către celnicul Sterie Cușa, șeful comunității române, somându-l că, dacă nu va fi izgonit învățătorul Gheorghe Celea, praf și pulbere se va alege de satul lor. Scrisoarea era semnată nu de Tellos Agras, ci chiar de Kostas Akritas, comandantul suprem al forțelor de antartți din toată Turcia. Antartții aveau nevoie de satele românești Gramaticova, Cândrova și Patecina, situate într-o regiune masiv bulgărească, pentru ca de aici să porceadă la atacarea satelor bulgărești și, mai ales, să poată stabili legătura directă cu bandele de antartți care acționau în regiunea Morihova.

Nordul Macedoniei, cât și centrul, fiind puternic locuit de bulgari, pentru a ajunge aici, antărții se foloseau (de satele) românești Samarina, Blața, Neveasta, Clisura, Târnova, Negovani, Belcameni, Magarova și Nijopole. În aceste sate, din nenorocire, o parte din populația românească era grecomană, supusă, prin urmare, mitropolitului grec al Paflagoniei, cu arhiepiscopia în orașul Bitolia, de a cărui autoritate morală și spirituală ascultau toți adepții așa-zisei Megali Ideea.

Noi știam planurile grecilor. Cu câteva zile înainte am interceptat o scrisoare de la un curier al lor, adresată unui fruntaș bulgar grecoman din satul Oșlen, anume Boiciu, în care scria: „Să ne așteptați după câteva zile (am uitat locul în care se preciza), căci vom veni, o ceată în satul vostru, iar alta la Mănăstirea Papandi, și de acolo vom merge spre o direcție necunoscută.” Noi știam această direcție necunoscută: satul Gramaticova. Dar Gramaticova era bine înarmată, având în fruntea ei pe învățătorul Gheorghe Celea și pe armatolul neînfricat Adam Gulea.

Gramaticova era centrul unde se întâlneau cetele române-bulgare. Aici se luau inițiativele, iar cuvântul hotărâtor îl avea învățătorul Gheorghe Celea.

Cum noi cunoșteam țința antărților, după scrisoarea interceptată, am înarmat vreo 15 păstori la pândă. În aceste locuri pădurea era foarte deasă, alcătuită din niște arbuști numiți de localnici pixari (mirt, în greaca veche). Ne-am hotărât să-i atacăm prin surprindere spre a-i deruta. Observatorii noștri ne-au înștiințat că cinci oameni merg pe cărare înspre noi. Noi ne-am așteptat să fie mulți, de aceea ne și pregătiserăm ca atare. Ne-am instalat în așa fel, încât atunci când vor fi aproape de noi să-i somăm în turcește, adică ordonându-le: „Teslim, gheaur!” (Predați-vă, ghiauri!). Handuri era îmbrăcat în uniformă de soldat turc. El cunoștea bine limba turcă, iar noi, ceilalți, vorbeam și grecește. Noi știam că grecii nu se opun armatei turcești. Turcii îi atacau pe greci spre a demonstra opiniei publice mondiale că nu părtinesc cu ei, însă, după ce îi țineau câțva timp prizonieri, erau puși în libertate. Iată un exemplu. Un detașament de aproape șaptezeci de antărți, conduși de Iorgachi, căpitan în armata regulată greacă, s-au predat la numai câțiva soldați turci, în satul Petrova de lângă Salonic, numai la simpla somație a turcilor. Prinși, ei au fost depuși la închisoarea Edikule din Salonic, apoi condamnați la numai trei luni închisoare. Iată dovada elocventă a înțelegerii tacite între guvernul grec și turc.

Țin să menționez că acest Iorgachi era român de origine. La început era adeptul ideii de autonomie a Macedoniei, prin urmare a luptat în cadrul unei cete bulgărești, apoi, ducându-se în Grecia, a trădat cauza și s-a pus în fruntea unui detașament de antărți.

Tot așa, o altă bandă de antărți, condusă de Ianis Avghros, român renegat, de fel din orașul Tricala (teritoriul statului grec), s-a predat la o patrulă de soldați turci, în Meglenia, între satele românești Oșani și Luminița.

La somația de „Teslim gheaur!” rostită de Handuri, antărții nici n-au mișcat măcar. Știind că au de-a face cu soldați turci, niște quasi aliați, unul dintre antărți a strigat: „Suntem greci, nu suntem bulgari, nici români.” Fără a pierde o clipă, noi i-am înhățat și i-am dezarmat îndată. Grecii și-au dat seama că au căzut într-o cursă. Prima grijă a fost să-i identificăm, după ce i-am izolat unul de altul. Cu toții erau cinci. Spre surprinderea noastră, am aflat că unul din ei era Tellos Agras, comandantul forțelor de antărți din regiune. La auzul acestui nume am rămas nedumeriți. Noi știam că scrisorile de amenințare trimise la români erau semnate de Kostas Akritas, pe adevăratul său nume Mazarakis, colonel în armata greacă, iar mai târziu ministru de război în cabinetul Venizelos. Ni s-a spus atunci că Akritas a plecat în Grecia pentru recrutarea

de antarți, iar comanda fusese remisă lui Agras, locțiitorul lui. Ceilalți se numeau Doni Minga, după spusele lui revizor școlar, Safiros Longos, Tollios și Gheorghios Tollios, adică tatăl și fiul, doi briganzi de meserie, care, cu câțiva ani în urmă au sechestrat pe un mare bogătaș din Neaguște și a fost răscumpărat cu o mare sumă de bani. Ei ne-au spus că nu sunt antarți, ci plătiți numai spre a le servi drept călăuze.

În ce privește pe Safiros Longos, știam că el era fiul unui mare industriaș din Neaguște, proprietarul unei mari fabrici de torcătorie și țesături. El ne-a spus că a fost luat de către antarți spre a-l prezenta românilor, demonstrându-le că oamenii bogați sunt anti autonomiști. Am aflat cu acest prilej că Safiros Longos era român. Părinții lui vorbeau încă românește, însă el a umblat pe la școli înalte grecești, aproape că a uitat limba natală. Suspinând, ne-a declarat că dacă îi vom da drumul ne va fi de mare folos, dimpotrivă, dacă îl omorâm nu avem nimic de câștigat. Și s-a ținut de cuvânt. De multe ori prin oamenii noștri ne-a informat despre deplasările antarților. Ne-a pus în gardă despre o consfătuire care a avut loc în orașul Veria, la care a participat și mitropolitul respectiv, unde s-a luat hotărârea de a se distruge satul românesc Doliani. Întrebat Mingas, dacă este revizor școlar, ce caută cu antarții, ne-a declarat că s-a pus la dispoziția cauzei pan-elenismului, că vrea să convingă pe români și pe bulgari, acești greci vlahofoni și bulgarofoni, hondrochefali (capete groase), că autonomia Macedoniei este o aberație, și că reînfiptuirea, reconstituirea vechiului Imperiu bizantin sub tutela bisericii din Constantinopole și luminați de minunata cultură greacă antică, va pacifica Balcanul. Ne-am dat seama imediat cât de șovini erau grecii și ce soartă aștepta numeroasele popoare din Balcani, adică grecizarea totală. Doni Minga nu era grec, ci bulgar din Neaguște cu sentimente grecești. Interogarea lui am făcut-o în limba bulgară.

A rămas de anchetat principalul acuzat, Telos Agras, comandantul forțelor de antarți. Nu îmi amintesc data când a fost capturată banda, însă aceasta n-are importanță, când căutând lupul, lupul este în cușcă. Capturarea s-a făcut pe muntele Perișori, între Vodena și Neaguște.

Gheorghe Mucitani nu știa grecește. El era din Crușova, din Macedonia de nord, unde nu sunt greci, și nu umblase la școala greacă. Mihali Handuri făcea pe interpretul. Întrebările le punea Gheorghe Mucitani:

- Cum te cheamă? Care îți este numele adevărat? (Noi știam numele lui adevărat, ni-l spusese Safiros Longos).
- Mă numesc Kostas Agapinos. Pseudonimul mi l-am luat când am devenit comandantul forțelor de antarți.
- Ce înseamnă Telos Agras?
- Telos înseamnă cel perfect, desăvârșit, dar mai înseamnă și cel de la distanță, din depărtare, care nu este printre noi. Agras înseamnă cel sălbatic, cel fioros, cel de neîmblânzit.
- De unde sunteți originar?
- De loc sunt din Creta. Am absolvit școala militară din Atena, iar în armata greacă am gradul de lohagos (căpitan).
- Cu ce scop ai venit în Macedonia și cine te-a angajat?
- Silogul Panelenic din Atena se ocupă cu formarea bandelor de antarți, luptătorii pentru elenizarea populației macedonene. Ca ofițer, am dorit să fac parte din această societate și m-am înrolat ca voluntar.

- Acțiunea Silogului privește numai grecizarea, nu și cucerirea Macedoniei?
- Deocamdată trebuie s-o grecizăm, elementul grec fiind în minoritate, trebuie să desființăm pe bulgari, pe români, pe albanezi, apoi vom începe lupta cu turcii. La o eventuală prăbușire a Imperiului otoman, nu putem revendica Macedonia atât timp cât suntem în minoritate. Marile Puteri nu ne vor admite acest lucru.
- Cine organizează bandele și cine (dă) ordine?
- Mitropoliții din eparhiile de pe teritoriul turc, pe lângă faptul că sunt păstori sufletești, ei hotărăsc asupra modului nostru de a acționa. Comitetul Civil Intern ne pune la dispoziție curieri și călăuze. Fondurile vin din Grecia prin consulate, sunt date mitropoliților, iar aceștia le întrebuițează după nevoie.
- Știți cine stăpânește Macedonia?
- Turcii.
- Atunci de ce nu vă bateți cu turcii? Ce aveți cu bieții români și bulgari, care sunt tot creștini ca și voi?
- Am zis că trebuie să obținem majoritatea grecizând pe bulgari, pe români și pe albanezi.
- Nu cred că veți reuși. În sânul acestor popoare s-a trezit conștiința națională. Ele luptă pentru autonomia Macedoniei. Noi vrem să creăm o Elveție a Balcanilor, unde toate popoarele conlocuitoare, greci, bulgari, români și albanezi să se bucure de drepturi egale. Autonomia este singura soluție echitabilă. Numai grecii, care sunt șovini, aroganți, snobi chiar, utopici, se împotrivesc.
- (...)
- Sunteți lipsiți de cavalerism. În iarna 1906-1907, în Balta Ianița, în timp ce ne atacau turcii, ne loveați și voi, mișelește, pe la spate.
- Este drept, căci noi vrem să distrugem tot ce este ortodox și nu nutrește sentimente grecești. Ortodoxia este o biserică greacă, iar cei ce mărturisesc ortodoxismul trebuie să simtă ca atare. Consultați calendarul ortodox. Toți sfinții sunt greci. Biblia s-a scris în limba greacă, în ce privește Noul Testament, cântările bisericești tot în grecește au fost compuse, apoi cultura și arta greacă antică este superbă. Întreg apusul o admiră și ne susține pe noi ca urmași ai vechilor eleni. La ce vă trebuie școli românești, la ce bun să vă instruiți într-o limbă barbară, limba unui popor rezultat din contopirea unui pâlcc de romani și daci cu o sumedenie de popoare barbare năvălitate din Asia? Iată definiția lui Soutsos, poetul nostru, cu privire la poporul român: „Sperma ton varvaron, ghenimata putanas” (Sămânță de barbari, odrasle de târfă). În Tesalia, teritoriul Greciei libere, sunt atâția vlahi. Ei nu cer școală românească.
- Nu cer, pentru că nu admiteți funcționarea școlii românești. Credeți că veți reuși să grecizați elementele alogene din Macedonia?
- Noi avem răbdare. Mai devreme sau mai târziu, vom izbuti. Iată, comitagiii⁶ Cota din Prespa, Ciociu din Rahova Meleniei, Gonu și Lazu din orașul Ianița au dezertat din cetele voievodului bulgar Apostol și s-au alăturat mării cauze grecești. Acest lucru trebuie să-l faceți și voi. Respingeți românismul, că doar sunteți greci care au uitat limba.
- Dacă am fi greci care am uitat limba, Dvs., care vă mândriți cu miracolul culturii antice grecești, cum vă explicați faptul că o limbă barbară ca cea românească, limbă care nu se poate mândri că are creatori de opere literare la nivelul culturii antice grecești, a putut

absorbi limba greacă? Doar se știe că o cultură superioară absoarbe pe alta inferioară. Așa s-au întâmplat lucrurile în Imperiul roman de răsărit, care s-a transformat în Imperiul greco-bizantin, cu slavizarea cuceritorilor bulgari de către slavii învinși, cu romanizarea cuceritorilor franci de către galii latinizați.

Este drept, conștiința națională la români, bulgari și albanezi nu e încă pe deplin formată, de aceea mulți dintre ei devin grecomani și luptă pentru o cauză străină de neamul lor.

– Tocmai de aceea ne grăbim și noi să căutăm să înăbușim în fașă acțiunea de formare a conștiinței naționale la popoarele alogene.

– Conștiința națională a început să se trezească. Suntem mulți și nu ne veți putea ucide pe toți. Noi îndurăm jugul turcesc. Vrem să-l scuturăm, proclamând autonomia Macedoniei, alcătuiind un stat multinațional, unde însuși poporul grec din Macedonia să facă parte din acest stat. Veniți voi, tocmai din Creta, dintr-un teritoriu care el însuși este sub stăpânire turcească, ca să ne impuneți jugul grecesc? Cu ce drept? Când a aparținut vreodată Macedonia la Grecia? Dimpotrivă, Macedonia a fost cuceritoarea Greciei. Numai grație statelor elenice, odraslele Macedoniei, limba și cultura greacă a cucerit Orientul apropiat. Noi ne socotim urmașii tracilor macedoneni contopiți cu romanii. Vă suntem superiori ca obârșie. De altfel, (grecii) de azi au foarte puțin (în) comun cu grecii vechi. În cea mai mare parte sunteți români, slavi și albanezi grecizați. Se poate demonstra aceasta prin nomenclatura topică, de origine slavă, românească și albaneză, antroponomia; nume ca Chitos, Mitros, Flesas, Nacos, Nasios, sunt românești.

– Am vrea să știm, câți antarți aveți în subordine?

– Vreo două sute, împărțiți în mai multe cete și care acționează între Salonic și Ostrov.

– De unde sunt de fel?

– Cei mai mulți sunt din Creta, câțiva din Grecia și foarte puțini din Macedonia, pe care îi folosim ca curieri.

– De ce voi, cretanii, nu luptați pentru eliberarea insulei voastre?

– Căpitane Gheorghe (pentru prima dată a pronunțat acest nume), când am plecat din Grecia, nu cunoșteam realitățile din Macedonia. Ni se spunea că autonomiștii sunt puțini la număr, că populația ne așteaptă cu brațele deschise. Cei câțiva vlahi și bulgari răătăciți vor ceda imediat, îndată. Imediat însă ce am trecut râul Bistrița (anticul Alikmon), mi-am dat seama că situația e cu totul alta. Populația din aceste locuri nu e grecească. Cei mai mulți sunt bulgari, apoi români. Greci sunt puțini și numai pe la orașe și în câteva sate de clăcași pe la beii turci. Tineretul bulgar mai rupe ceva grecește, bătrânii însă nu cunosc greaca. Ei bine, mitropoliții noștri ne-au dat curieri din rândul acestor oameni, și deși sunt plătiți bine, cu șase lire pe lună, cred că ei m-au atras în această cursă. Nu știu ce soartă mă așteaptă, dar dacă îmi dați drumul, cum ați făcut cu ceilalți trei, îmi iau cretanii mei și mă duc în Grecia, îndemnând pe orice cretan să nu se mai înroleze ca antart.

– Ceata lui Mitra Vlahu a capturat la Leaova patru antarți greci originari din Creta. Fiindu-i milă de ei, că erau tineri, i-a pus să jure pe Sfânta Evanghelie că se vor întoarce în Grecia.

După ce le-a dat drumul, în răstimp de vreo două luni i-a capturat din nou, într-o luptă dată în apropiere de satul Luminița și, desigur, de data aceasta i-a omorât.

– Cred că erau niște fanatici. Scopul nostru este să desființăm mai întâi elita românească. Să silim pe frunzații români să-și retragă fiii de la școlile românești; poporul de jos, desigur, se va

alătura acestora. Agras era acum abătut. A pronunțat un cuvânt: „Eritalcala.” Mai târziu am aflat că, în dialectul cretan, *eritalcala* înseamnă *s-au înecat corăbiile*.

După ce am terminat cu Agras, l-am luat la interogator pe Done Minga. Întrebările le punea tot Mucitani.

– De unde ești? Ce meserie ai?

– Sunt bulgar din Neaguște. Sunt revizor școlar la școlile cu limba de predare greacă. Minga începu să plângă, se văita și ne ruga să-i dăm drumul, el nefiind cretan, (ci) macedonean. După ce i-am colindat timp de șapte-opt zile prin satele românești și bulgărești, în cele din urmă ne-am dus în pădurea Beladova de lângă Paticina, unde a avut loc condamnarea. Sentința am citit-o eu. Am expus atunci pe larg crimele (pe) care le-au comis bandele grecești. La acuzația că românii sunt măcelăriți pentru că sunt în cârdășie cu bulgarii, am demonstrat că în Epir nu există picior de bulgar, așijderea în Samarina, Perivole, Avdela, Ianina, Caterina, totuși românii sunt masacrați oriunde nu se supun politicii de grecizare. Sentința a fost scrisă în limba română și turcă și atârnată de pieptul lui Agras.

Iată culpele care i s-au pus în sarcină:

Au incendiat conacul celnicului român Zega, căsăpindu-i două mii de oi, două sute de vaci și omorându-i toți păstorii.

La moșia lui Toli Hagigogu au omorât mai întâi opt păstori. Văzând că celnicul Hagigogu nu-și retrage copiii de la școala românească, după un an i-au mai omorât încă cinci păstori, au măcelărit trei mii de oi, iar herghelia de cai au luat-o și au trimis-o în Grecia.

Lui Mușa Caprini din Veria i-au căsăpît o mie cinci sute de oi și capre. Lui Tușu Bucovala i-au măcelărit două mii de oi și capre. Lui Sterie Duma din Livezi i-au măcelărit o mie de oi și capre. Au incendiat casele frunțașilor români din Selia și Xirolivad, precum și școlile românești din aceste sate. Au incendiat satul Gramaticova. În satul Huma din Meglenia au ucis zece elevi de la școala românească în timp ce făceau o excursie cu școala. Au omorât pe preoții români Papatănase și Gheorghe Ripidoni.

Pentru toate aceste crime și celelalte, neidentificate până acum, sunteți condamnați la moarte. Căpitanul nostru a dat dispoziții să-i păzim și să le permitem să vorbească între ei. (Până atunci fuseseră ținuți izolați). După câteva ceasuri am ieșit din pădure lângă o livadă în plină floare. Curierii noștri ne-au adus de mâncare și câteva sticle cu rachiu. Am dat și celor doi prizonieri porții egale de mâncare și rachiu, după cum am primit și noi. Niciodată nu i-am ținut flămânzi. Agras, când căpăta rachiu, avea poftă de vorbă. Într-un timp, Agras începu să fredoneze un cântec din timpul revoluției din 1821. Acest cântec, creație populară, îl cântă atât grecii, cât și românii din părțile locului. Căpitanul ne-a ordonat să-l lăsăm să cânte, și apoi să-i tălmăcim cântecul, întrucât, după cum s-a mai spus, Mucitani nu știa grecește. După ce a terminat de cântat, Handuri i-a tradus cântecul. Era cântecul dedicat lui Atanasie Diacul, adică viteazul călugăr, cel care a bătut pe turci în lupta de la Hanul din Gravia. Iată textul în traducere: (aici sunt două rânduri scrise de mână în limba greacă, nu am recunoscut bine literele și nu l-am mai scris). „Fă-mi-te turc, Diacule, schimbă-ți religia și te închină la geamie și vei fi grațiat” (călugărul luptător căzuse captiv în mâinile turcilor). La încheiere cântecul suna astfel: „Ia vezi ce timp minunat a ales moartea să mă răpească, acum când pomii înfloresc și poienile se umplu de iarbă.”

Prin intermediul lui Handuri, Mucitani i-a spus lui Agras, captivul condamnat la moarte:

– E o mare deosebire între voi, Atanasie Diacul și ceilalți căpitani de haiduci de la răscoala din 1821, care, pare-mi-se, cei mai mulți nici nu au fost greci, ci români. Pe atunci, la îndemnul poetului Rigas Pheraios, alt român de-al nostru, revoluția a fost proclamată în numele creștinătății. Sub steagul revoluției au alergat greci, români, bulgari, albanezi, ba chiar și voluntari din apusul Europei, cum a fost bunăoară poetul Byron, englez, și italianul Santaroza. Voi, revoluționarii de azi, v-ați cărdășit cu păgânii împotriva creștinilor.

Antarții voștri, împreună cu bașibuzucii lui Hairedin Bei din Vodena, zilele trecute ați omorât patruzeci de țărani români și bulgari în satul Licoviște, pe când aceștia se întorceau de la târg în satele lor din Meglenia. În ținutul Veriei, antarții și bașibuzucii⁷ au organizat atâtea măceluri împotriva populației pașnice românești. Sunteți în relații de colaborare cu Halil Bei și Ramis Bei, cele două căpetenii de bașibuzuci. În timpul staționării noastre în Balta Ianița, în timp ce ne băteam cu turcii, ne-ați atacat și voi, mișește, pe la spate. Vreți să aveți Macedonia? Bateți-vă cu turcii, ocupanții țării, nu cu noi, românii, care nu avem nimic contra voastră, ci doar atât, vrem să ne păstrăm limba.

Agras devenise calm, sfida chiar moartea. Într-adevăr, credea în idealul pentru care se angajase să lupte. În ce îl privește, era sincer, crezuse într-un ideal, a fost învins, dar ținea să moară ca un om de onoare. Atitudinea lui în fața morții, plină de demnitate, merita stima noastră. Iar noi l-am respectat. Nu a fost schingiuit, nici înjurat, batjocorit. În cele din urmă, spuse: „S-ar putea să aveți dreptate, nimeni nu poate ști pe ce făgașe se va desfășura istoria. Deocamdată, dușmanii noștri, ai grecilor, nu sunt turcii, ci voi, românii și bulgarii, fiindcă voi atentați la marele ideal al pelenismului. Cum se va sfârși lupta, Dumnezeu știe, eu însă cred în destinul Eladei. Ținuturile în care curge azi (sânge) de greci, de români, de bulgari și de albanezi, de vinovați și nevinovați, potrivit credinței noastre multisekulare, mai devreme sau mai târziu, le vom recâștiga. Marii învinși veți fi voi, românii, apoi bulgarii. Mai ales voi, românii. România nu vă poate ajuta cu nimic. România are alte deziderate, eliberarea Transilvaniei, a Basarabiei. Admițând că într-o zi se va înfăptui unitatea națională a poporului român, voi, cuțovlahii din Macedonia, tot nu veți avea nimic de câștigat. După înfăptuirea unității naționale, România va trebui să lupte în continuare pentru păstrarea noilor sale frontiere, pentru că, urmând să aibă un dușman de mărimea Rusiei și a unei Ungarii mutilate, atenția ei se va îndrepta nu spre salvagardarea intereselor românilor din Macedonia, ci înspre câștigarea de aliați care să-i asigure integritatea noilor sale frontiere. Iată de ce marii învinși, marii sacrificați de însăși România, presupusa voastră patrie pentru care luptați cu atâta abnegație, veți fi voi, cuțovlahii.

– Înainte de a muri, țin să vă spun încă o dată: Adevărata voastră patrie nu este România, ci Elada.

– Știm că România nu ne poate ajuta cu nimic. România își are marile sale deziderate, altele decât cele ale românilor macedoneni. Tocmai de aceea noi ne pronunțăm pentru autonomia Macedoniei, adică ne luăm soarta în propriile noastre mâini. Nu cerem nimic de la România. E patria noastră, îi dorim tot binele, dar nu-i cerem să ne ajute, bunăoară să ne trimită armament și oameni, cum procedează Grecia, care organizează bandele pe teritoriul ei și le trimite apoi peste frontieră.

După pronunțarea sentinței, Mingas plângea și se văita. Agras a uitat că este prizonier și s-a răstit către Mingas, muștrându-l: „Nu ți-e rușine să plângi ca o femeie? Te-am socotit un om demn, plin de curaj. Constat însă că m-am înșelat. Așa este lupta, din ea ies învinși și învingători. Noi am căzut învinși, cauza pentru care luptăm, însă, nu este pierdută.”

Noi i-am lăsat să vorbească. Niciodată nu am recurs la torturi, cum făceau bandele grecești. Noi am ales pedeapsa cea mai ușoară, fără chinuri, spânzurătoarea. Ceva mai mult, după cum se vede din aceste rânduri, le-am dat chiar voie să ne și acuze.

Agras spuse lui Mingas: „Unui antart nu-i este admis să plângă. Adu-ți aminte ce planuri făceam noi dacă vreunul din dușmanii noștri ar fi căzut în mâinile noastre, mai ales învățătorul Gheorghe Celea și acel Lycanthropos (lupul om) Adam Gulea, cum i-am fi tras în țepă ori i-am fi orbit, reeditând în mic fapta basileului Vasile Bulgaroctonul, și i-am fi trimis apoi orbi în satele lor, spre a pune în groază pe români.”

Cât timp i-am avut în captivitate, încercam fel de fel de trucuri spre a le storce informații. Niciodată nu am întrebuințat mijloace josnice de constrângere, căci după felul său cavaleresc, Agras n-ar fi scos nici un cuvânt. Când dispuneam de rachiu, îi dam și lui. Agras, om cult, începea să spună atunci lucrurilor pe față. Ataca frontal, pleda, își apăra cauza neamului său. În timp ce Mingas plângea, era sfârșit, Agras se ținea demn, cavalereste. Niciodată nu l-am ofensat. În felul lui, îl socoteam un luptător în slujba unui ideal, nicidecum un tâlhar. Uneori făceam chiar filologie comparată. Handuri îi spunea că și româna a contribuit la formarea limbii neogrețești, nu numai în ce privește lexicul, ci chiar sintactic. Sintactic, greaca veche are mult mai multă asemănare cu germana decât cu neogreaca, care se potrivește mult cu româna. Poți gândi neogrețește și să traduci direct în română, ceea ce nu poți face, când este vorba de greaca veche. Apoi lexicul. Iată, bunăoară, cuvinte de origine română intrate în patrimoniul limbii neogrece: porta, manichi (mâneacă), mandra, mula (catâr), stani (stână), urda și multe altele.

Agras regreta mult că a căzut în mâna românilor și nu a bulgarilor, căci bulgarii, mai barbari în felul lor, i-ar fi omorât imediat. Handuri îi spunea că toți cetnicii români sunt din Macedonia și vorbesc tot atât de bine greaca ca și româna. Agras regreta că românii macedoneni, acești greci care și-au uitat limba, au apucat pe o cale greșită, în loc să se întoarcă la matcă.

La o întrebare, cine subvenționează mișcarea antartților, cu o mândrie caracteristică luptătorului idealist, Agras a răspuns:

– Statul grec nu obligă pe nimeni să devină antart. Recrutarea antartților o face Silogul „Ellinismos,” care este condus de greci erudiți. Acești învățați au legături cu Guvernul și cu Patriarhia de la Constantinopole. Statul nu alocă nici un fond mișcării antarte. Fondurile se obțin prin donații. Mai ales negustorii greci din Egipt, din România și din America dau sume mari de bani. Grecii din Rusia nu pot contribui cu nimic. Statul rus se opune. La mijloc este vorba de bulgari, frații rușilor, și interzic acțiunea de finanțare a revoluției noastre.

După terminarea cercetărilor ne-am transportat în apropiere de gara Bladova. Mihali Handuri și Mușă Darlaiani făceau de pază, în timp ce noi i-am spânzurat de un nuc. Scrisă în rezumat, în românește și în turcește, sentința le-a fost pusă pe piept.

Iată textul: „Așa va s' pată tuț ațeli greț care vatămă armâni, ardu horile armânești și vatămă prăvdzile armânești.”⁸ Semnat: Gheorghe Mucitani, Mihali Handuri

Vestea morții lui Agras se răspândise ca fulgerul în toată Macedonia. În timp ce ai noștri jubilau, grecii și grecomanii intraseră în derută. Mitropoliții greci din Veria și Vodena au intervenit pe lângă autoritățile turcești, promițându-le mari sume de bani ca să scoată putere pentru salvarea vieții lui Agras. Astfel, cât timp l-am avut în captivitate, puterile mișunau peste tot. S-au retras numai atunci când l-au găsit mort. L-am spânzurat dinadins lângă gară, să fie văzut de oricine, pentru că altfel Comitetul grec ar fi negat, spunând că a plecat în Grecia pentru recrutarea de

antarti.

Drept represalii, Comitetul Grecesc, la o ședință ținută în orașul Neaguște, a hotărât distrugerea satului românesc Doliani. Informați fiind de agenții noștri, ceata noastră s-a deplasat îndată la Doliani, spre a preîntâmpina atacul.

Ceata grecească era condusă de căpitanul Serafim (alias colonelul grec Fufas). Antarții erau în număr de circa patruzeci, mai toți străini de regiune, cu câțiva curieri localnici. În dimineața zilei de 29 iunie, la mlaștina din Xirovuni de lângă Doliani, ne-am ciocnit cu banda grecească. Antarții nu știau de prezența noastră acolo. Luați prin surprindere, i-am încercuit, cum însă satele Doliani, Selia și Xirolivad erau înșesate de armată turcă, aceasta, la auzul împușcăturilor, s-a deplasat în grabă și, fiind cât pe aci să ne încercuiască, ne-am retras. Tot așa și grecii au rupt-o la fugă. Ce e drept, grecii luptau bine, călăuzele lor însă i-au părăsit, lăsându-i singuri în locuri necunoscute. După câteva zile ne-am dus la locul unde s-a dat lupta. Am găsit o sabie cu inscripția: „Serafim taie și nu curge sânge.” Am mai observat o dără de sânge pe o distanță de circa 2 km. Mai târziu am fost informați că a fost ucis Serafim și un grec din Neaguște, Micibunas, și câțiva alții au căzut răniți.

Comitetul grecesc, care era sigur de reușită, a rămas consternat de acest eșec, în schimb românii au prins curaj. Rapsozii populari au compus cântece, glorificând pe luptători, cântece care se mai cântă încă în Macedonia. Spre deosebire de cântecele grecilor, stăpânite de ură: *to ematon rumunon na hisi podon* (sângele românilor să curgă la picioarele noastre), cântecele noastre erau pline de noblețe.

Pentru continuarea luptei aveam nevoie de muniție. În acest scop, Mucitani a plecat să procure cartușe, lăsând în locul lui pe Handuri, care era cel mai vechi cetnic și un bun organizator.

Întrucât antarții omorau la drumul mare pe oricare român întâlnit, am luat hotărârea să aplicăm legea talionului: pentru un român ucis, vom omorî doi greci. În vestul Macedoniei se află orașul Cojani. De la Salonic au fost expediate câteva lăzi cu cărți românești pentru școlile din orașul Grebena. Lăzile erau trimise prin poștă și însoțite de un soldat turc. În timp ce soldatul dormea, grecii au deschis lăzile și, luând cărțile, au umplut lăzile cu excremente. Jandarmul n-a observat ce s-a întâmplat în timpul popasului la Cojani. Abia când au ajuns la destinație, la Grebena, s-a văzut conținutul lor. Un român din satul Avdela se întorcea acasă, venind din România, unde era plecat la muncă. Teroriștii greci l-au împușcat cu șase gloanțe în centrul orașului Cojani. Aflând despre acest asasinat, cu prilejul bălciului de 1 august din orașul Veria, ne-am postat la pândă pe șoseaua Veria-Cojani și am împușcat doi negustori greci care veneau cu mărfuri de la bălci. Omorul a avut loc lângă satul Castani. După această măsură de represalii, negustorii greci nu mai îndrăzneau să folosească șoseaua Veria-Cojani. Am ordonat ca nici un chirigiu român să nu mai transporte mărfuri pentru orașul Cojani. Negustorii greci din Cojani și Grebena au încercat atunci să se folosească de gara Sorovici. Am luat hotărârea să barăm și această șosea. Satele de prin prejur fiind turcești, într-o zi ne-am deghizat în ciobani și am atacat, omorând câțiva greci. Așadar și ruta Sorovici a devenit inutilizabilă. Nu le rămânea negustorilor greci decât să se aprovizioneze din Grecia prin portul Volos, lucru prea costisitor. Văzându-se constrânși, negustorii au fost nevoiți să apeleze la români. Criza de aprovizionare a durat trei luni. Nu se aprovizionau grecii, dar nici chirigiile români nu aveau de lucru. S-au început tratative între chirigii și negustorii din Cojani și Veria: chirigiile să fie liberi să circule fără teama de a fi atacați, să se mărească costul transportului, spre a se recupera pierderile din timpul

crizei de aprovizionare. Grecii au primit condițiile puse de români. Ceva mai mult, negustorii greci, ca să fie și mai siguri de securitatea lor, au început să ne facă daruri prin chirigiii noștri. Negustorul Tega Varduni ne-a trimis multe piei argăsite pentru confecționarea de cartușiere, precum și opinci roșii cu ciucuri. Desigur, oamenii nu spuneau numărul, câți suntem, astfel că într-o zi ne-am pomenit cu 40 de perechi de opinci și vreo 20 de oale pline cu vin. Le-am primit pe toate, numai vinul l-am dat la chirigii, noi neavând încredere. Ne temeam să nu fie otrăvit.

Văzând că grecii ne știu de frică, după ce ne-am răzbunat asupra orașelor Grebena și Cojani, ne-am hotărât să izolăm satele grecești de principalul centru de aprovizionare, orașul Veria. Astfel, într-o zi, pândind pe drumul care duce de la satul grecesc Cernova la Veria, am omorât doi greci; mai târziu, chiar în seara aceea, am capturat patru greci, tot din Cernova, deplasați în satul Turcohori. La ancheta făcută, am constatat că erau curieri ai bandelor grecești. Astfel, și drumul dintre orașele Veria și Neaguște a fost barat. Pe acești greci i-am capturat în felul următor. În timp ce noi patrulam de-a lungul liniei ferate, la un moment dat am auzit niște oameni vorbind la umbra unui arbore, i-am înconjurat și, crezând că suntem ceata grecească, se uitau la noi și ne-au răspuns că nu cunosc pe nimeni din ceată; ne-au întrebat cine suntem noi și unde sunt prietenii noștri. Noi le-am răspuns tot pe grecește și, cum cunoșteam numele unor antarți, le-am spus că suntem cutare și cutare. Până să se dezmeticească, am pus mâna pe ei și i-am împușcat. Cadavrele lor au fost descoperite după câteva zile, intrate în putrefacție. Între Veria și Ghida, la locul denumit Sufullio, se află un pod de lemn lung de aproape 40 de metri, care trece pe deasupra unei mlaștini adânci. Într-o zi de marți, zi de târg la Veria, după ce am lăsat să treacă pe pod mai multe care trase de cai și de bivoli, am tras în convoi, animalele s-au speriat și au căzut în mlaștină cu oameni și care. În ziua aceea am împușcat 15 greci. Am lăsat cuvenitul răvaș, prins pe o salcie, motivul pentru care au fost împușcați acești greci, explicând că sunt represalii pentru omorurile comise de greci împotriva populației românești. Între Neaguște și orașul Caterina, aproape de râul Bistrița (Aliakmon), se află Mănăstirea Calipetra din satul Rahova. Mănăstirea aceasta servea drept cuib de adăpostire pentru antarții greci. Noi primisem informații din Neaguște că o bandă grecească, condusă de un ofițer grec pe nume Amalias, în drum spre Caterina, va poposi la mănăstire. Noi am stat la pândă o zi întreagă pe drumul care duce la mănăstire, dar nu s-a ivit nimic. Ne-am introdus în mănăstire și ne-am adresat starețului, natural pe grecește, că ne-am rătăcit de tovarășii noștri antarți și nu mai putem da de urma lor. Starețul ne-a răspuns că antarții trecuseră ieri pe la mănăstire. Printre ei se afla și Amalias. El a vrut să ne servească cu cafele, însă, dându-și seama că nu suntem greci, i-a căzut ibricul din mână. L-am arestat și legat bine. Am mai arestat încă patru greci care lucrau la mănăstire și i-am împușcat pe toți. Așadar și drumul la Caterina a devenit inutilizabil. Jale mare a cuprins pe grecii din Veria. În semn de doliu, prăvăliile s-au închis, băteau clopotele de la toate cele 70 de biserici din oraș.

După aceste măsuri de represalii, notabilii greci de la orașe și sate au intervenit pe lângă comitetul revoluției grecești, ca antarții să nu mai ucidă populația pașnică românească, ci bandele să se bată între ele fără să atace pe păstorii și pe chirigiii români.

Comitetul grecesc, spre a iscodi unde sunt cetele românești (ei credeau că sunt mai multe cete, deoarece noi ne deplasam repede și apăream acolo unde nici nu se așteptau) au trimis la Selia un preot grec, anume Papastavris, însoțit de un grec din Veria, Zafaras, cu icoana de la schitul Dovra, ca să meargă pe la stânele grecomanilor; adevărata lor misiune era însă culegerea de informații.

Fiind înștiințați imediat, am pândit în apropiere de localitatea Marușa, de lângă Veria, și i-am împușcat pe amândoi: pe Papastavras și pe Zafaras.

După aceste acțiuni de terorizare, grecii din Neaguște și din Veria, mai ales după ce am împușcat la munca câmpului pe un grec din Veria, Bunțolas, au prins atâta groază de armatolii români, încât nu îndrăzneau să iasă la munca câmpului, nici la culesul viilor, crezând că toate drumurile sunt pline de armatoli români.

Nedumerirea lor era și mai mare, mai ales că noi nu împușcam pe românii grecomani. Pe aceștia îi socoteam frați și căutam să ni-i apropiem prin trezirea conștiinței românești cu ajutorul cărților și revistelor care soseau din țară. Grecul împușcat la munca câmpului, am scris pe răvașul prins de pieptul lui, a fost executat ca măsură de represalii pentru un băiat de 12 ani, fiul românului Adamaca din Xirolivad, care a fost împușcat de greci.

În luna august, ceata noastră, cu Mihali Handuri, Mușa Darlaiani și ceilalți, a plecat din Gramaticova spre Selia.

Am ajuns pe vârful muntelui Carataș, la locul denumit „La Cruce.” Era spre înserat; de departe am observat mulți oameni mergând spre aceeași direcție, spre Selia de Sus, căci a doua zi era sărbătoarea Sfintei Marii, 15 august. Ne-am postat la o cărare pe unde trebuiau să treacă acești oameni.

Când s-au apropiat de noi, am văzut că erau înarmați. Am deschis foc asupra lor prin surprindere. Antarții au luat-o la fugă în debandadă, profitând de întunericul care căzuse. După ce s-au depărtat, au tras și ei câteva salve și au apucat-o spre Neaguște. Îndată după atac am cercetat locul unde ne ciocnisem cu ei. Am găsit două arme Gras, o pereche de opinci și dâre de sânge. După câteva zile am fost informați că fuseseră împușcați doi greci, dintre care unul se numea Epaminondas Carabinas, și câțiva (fuseseră) răniți.

În primăvara anului 1908, luna mai, în timp ce turme de oi și de capre ale românilor din Gramaticova se deplasau de la șes la munte, comitetul grecesc din Neaguște a ordonat antarților să atace pe acești români lângă satul bulgăresc Golișani. Antarții se deghizaseră în țărani muncitori și se prefăceau că lucrează la prășitul porumbului. Țăranii din Golișani, observându-i că au arme asupra lor și identificându-i că sunt antarți, au anunțat ceata bulgărească a lui Iciu Ceauș, din care pe vremea aceea făceam și noi parte. Ne-am apropiat tiptil și am împușcat șapte din ei, câțiva au căzut răniți, iar ceilalți au rupt-o la fugă. Armata turcă, care staționa în satul bulgăresc Tarmarinova, a căutat să intervină, noi însă am dispărut în pădure și nu ne-a mai dat de urmă. Cu o zi mai înainte de acest atac, doi albanezi grecomani înarmați, organe ale comitetului grecesc, spre a teroriza populația bulgărească din regiune, au spart zăgazul de la iazul care alimenta cu apă moara din Piscupie, sat bulgăresc, pentru ca atunci când morarul și alți săteni ar fi mers să repara spărtura, să-i împuște. Văcarul satului, observându-i, a dat de veste sătenilor.

Înștiințați fiind de săteni de acest fapt, ne-am deplasat la fața locului, unde pândeau albanezii, și i-am împușcat, luându-le totodată și armele, două puști Martini. Pe vremea aceea eram contopiți cu ceata lui Iciu Ceauș și Traian Cucuda.

Peste câteva zile ne-am despărțit de cele două cete bulgărești și ne-am transportat la munte, în satele românești care aveau atâta nevoie de apărare. Pe drum ne-am oprit în satul grecesc Iavorța, spre a omorî vreun grec, dar n-am găsit pe nimeni. De frica represaliilor noastre, localnicii se retrăseseră în pădure și stăteau ascunși. Întrucât grecii omorâseră în satul Doliani pe românul

Gherase, un om bătrân, împreună cu fiica sa, în timp ce se găseau la prașitul porumbului, în drum spre Cernova, întâlnind doi greci care transportau chereștea la oraș, i-am împușcat pe amândoi împreună cu catării lor. Prin urmare, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte.

Atacurile dintr-o parte și de alta deveneau tot mai îndârjite. Comitetul grecesc voia să dea un atac în stil mare, adică să incendieze satul Xirolivad, chiar cu ajutorul armatei turcești care staționa în sat. Noi am aflat de acest lucru printr-o întâmplare stranie. Ofițerul turc din sat primise un ordin confidențial de la Comandamentul din Veria, cu următorul conținut: „Zilele acestea vor trece prin satul Xirolivad niște prieteni de-ai noștri. Dumneavoastră să le dați tot ajutorul spre a-și îndeplini misiunea. Parola va fi „plug” în limba turcă. La auzul acestei parole, voi să nu ieșiți din cantonamente.” Cum ofițerul turc nu era prea edificat asupra acestui ordin, se adresase învățătorului român, Sterie Duli din Xirolivad, confidențial, impunându-i sub prestare de jurământ să nu divulge acest secret. Desigur, învățătorul nu s-a ținut de cuvânt și pusese în gardă pe conducătorii comitetului din sat.

Peste câteva zile, o ceată de antarți condusă de ofițerul Amalias, se așezase în apropiere de sat, cu scopul de a-l ataca. Au stat două zile în satul Castania, la colibele sărăcăceanilor (Sărăcăceani sunt un trib românesc grecizat de mult, păstori risipiți prin toți munții de la sud de versantul Balcanilor. Interesant este faptul că, deși nu știu românește, continuă totuși să se considere vlahi, adică români). Antarții s-au interesat de poziția satului Xirolivad, de tăria cetei armatolilor. Cum sărăcăceanii nu cunoșteau numărul nostru, le-au spus că suntem vreo patruzeci, plus mai mulți păzitori înarmați. Antarții au capturat un păstor român, l-au ținut toată ziua legat și au încercat să scoată informații de la el. Totuși, păstorul a izbutit să scape din mâini, și cu toate cartușele trase după el, nu l-au nimerit. Ajuns în sat, el a adus vestea despre prezența antarților la colibele sărăcăcenești. Antarții, bănuind că românii s-au pus în gardă, nu au mai îndrăznit să atace.

Păstorii români erau înțeleși cu sărăcăceanii astfel: armatolii români să nu-i atace și pe ei, iar ei, la rândul lor, să-i înștiințeze ori de câte ori de va pripăși vreo ceată de antarți. Întrucât sărăcăcenii nu și-au respectat angajamentul, ne-am hotărât să-i pedepsim, ucigând pe câțiva dintre ei.

E o zicală românească: apa doarme, dar dușmanul ba. În timp ce ne aflam în pădurea Flamura din Xirolivad, trădați fiind, am fost împresurați de armata turcă. După o încercare care a durat cam o oră, am izbutit să ieșim din cerc, însă aici a fost rănit armatolul nostru Hrista Ciomu.

Urmăriți de armată, n-am mai stat în Xirolivad, ci am coborât în satele bulgărești și ne-am unit cu ceata lui Traian Cucuda din satul Licoviște. În apropiere de acest sat era o moșie turcească, Braniata. Pe această moșie, niște albanezi musulmani din tribul gheg își făcuseră colibe și își pășunau caii. Gheghii intraseră în legătură cu grecii să omoare bulgari din Licoviște, pentru ca aceștia să părăsească satul și în locul lor să se stabilească gheghi din Albania. Dintru bun început, au împușcat chiar doi țărani bulgari. Așadar, trebuiau pedepsiți. Am împresurat colibele, le-am dat foc, am împușcat doi din ei, de asemenea și caii.

Am fost informați că o ceată de antarți poposea la stânele românilor grecomani din Selia, anume la locul denumit Giuneapeni (jnepeni). Am încercat să-i înconjurăm, dar pândarul lor ne-a observat. Antarții au rupt-o la fugă, neavând poftă să se angajeze în luptă. Aceste fapte au avut loc în anul 1906-1907, înaintea loviturii de stat a junilor turci.

Din Salonic ne-a venit o veste tristă. A fost omorât Vasile Jacachi, bun român, negustor într-un sat de lângă Veria, Macriguși. Era omul care ne-a dat cele mai prețioase informații.

Iată cum a fost împușcat. La acest asasinat, poliția turcă a colaborat direct. Vasile Jacachi era însoțit de Vasile Zeana, salariatul școlii superioare comerciale române din Salonic. În timp ce erau amândoi în tramvai, un terorist grec trage în Jacachi și îl omoară. Vasile Zeana pune mâna pe asasin și îl imobilizează, însă un comisar turc, care se afla în tramvai, îl arestează pe Zeana, acesta protestează, însă între timp asasinul dispare, bineînțeles ajutat de comisarul turc.

Ne-am propus să-l răzbunăm. După divulgările făcute de Agras, știam că toate uneltirile împotriva românilor porneau de la mitropolitul grec din Salonic. El făcea rapoartele către Silogul din Atena și, în același (timp, era) omul de legătură dintre antați și autoritățile turcești. Urma deci să fie asasinat mitropolitul. Mihali Handuri n-a vrut să se tragă la sorți, ci a cerut să i se dea cinstea de a fi ucigașul unui mitropolit grec. Înarmat cu acte false și însoțit de un ghid care cunoștea bine Salonicul, au depistat casa mitropolitului, totuși, conspirația transpirând, autoritățile turcești îl arestează și îl condamnă la moarte, însă nu a fost executat, deoarece între timp survine constituția democratică a junilor turci și este grațiat. După arestarea lui Handuri am rămas eu ca șef al cetei românești.

Ne venise ordin de la ceata bulgărească a lui Vani Manafi să mergem să ne aprovizionăm cu muniții. Vani Manafi era șeful nostru ierarhic. În momentul acela se afla la Gramaticova, iar noi la Xirolivad, cale de o zi și o noapte.

Țăranii bulgari din satul Arsen ni s-au plâns de beitul turc, proprietarul moșiei unde lucrau țărani ca clăcași (Țăranii bulgari și greci pe vremea stăpânirii otomane erau clăcași pe moșiile beilor, numai românii au fost totdeauna liberi. Ei n-au cunoscut șerbia. Satele românești se bucurau de statutul de chefalohori, adică nu aparțineau nici unui stăpân). Beitul se ducea din când în când pe la moșie și se informa asupra acțiunii cetnicilor, după care înștiința autoritățile turcești. Într-o zi, pe când venise la moșie, l-am capturat, l-am dus în pădurea de lângă satul Mesimeri, l-am anchetat despre toate informațiile (pe) care le dăduse, și l-am executat. Autoritățile au luat măsuri și au trimis potera împotriva noastră. Ne-au descoperit că suntem în pădurea Mesimeri și ne-au împresurat. Manafi era chiar din acel sat și cunoștea bine pozițiile ocupate de armata turcă. Am ales un loc unde am crezut că va fi mai ușor de străpuns. Noi eram 15 oameni. Am angajat o luptă corp la corp, crâncenă. În această ciocnire au fost răniți grav doi din tovarășii noștri. A fost împușcat ofițerul turc care comanda detașamentul, un soldat mort. Ceilalți au luat-o la fugă. Am luat sabia ofițerului, iar de la soldat arma Mauzer. Pe răniții noștri nu i-am lăsat să cadă în mâinile inamicului. Unul din ei era rănit la gură, deci putea să meargă, celălalt la ambele picioare, și l-am luat în cârcă până am ajuns în Balta Ianița. Aici am cumpărat medicamente din orașul Ianița și s-au vindecat. Între timp ne regroupăm, venind aici ceata lui Coliman și a lui Traian Cucuda.

De la Vodena ne vine știrea că preotul din satul Nisia, cândva înfocat exarhist (Biserica bulgară, după desființarea Patriarhiei de Ohrida, nu mai recunoștea jurisdicția Patriarhiei din Constantinopole), organizatorul comitetului bulgăresc, devenind apostat, s-a pus în slujba inamicului, în următoarele împrejurări:

Fiind arestat ca terorist, a fost condamnat la 20 de ani de muncă silnică. Întrucât organizația grecească avea nevoie de el spre a și-l face informator, intervine pe lângă autoritățile turcești și este grațiat, cu condiția să devină patriarhist. Preotul a început să dea toate informațiile cu privire la mișcările noastre și ale bulgarilor, așadar trebuia pedepsit. Preotul obișnuia să se ducă

în toate zilele de târg la Vodena, unde se întâlnea cu cei cărora le dădea informațiile. El însă nu pleca singur, ci însoțit de un grup numeros de soldați turci. Într-o zi de târg l-am pândit la marginea unei păduri și, când a trecut prin dreptul nostru, am tras și l-am rănit, însă a putut să fugă, întrucât noi a trebuit să angajăm lupta cu soldații care îl escortau. Au căzut morți trei soldați, iar noi am pierdut pe un tovarăș scump, anume bulgarul Mihalceto. Fiind rănit grav, nerecuperabil, șeful cetei, Coliman, spre a nu cădea viu în mâinile adversarului, i-a descărcat pistolul în tâmplă și a murit. I-am luat arma, precum și armele soldaților căzuți. Locul unde s-a dat lupta era situat la câțiva kilometri de orașul Vodena.

După aceste isprăvi am plecat toate cetele spre Sborsko, unde aveam depozitul de muniții. Eram în total vreo 35. După ce ne-am aprovizionat cu (muniții), fiecare ceată a plecat în sectorul ei, dar am fost trădați. Am mai poposit câțva timp la Gorno Rodivo, în pădurea Blavoda. Coliman a rămas locului, căci era sectorul lui. Traian Cucuda a luat-o spre sud, la Vestocop, iar noi cu Vani Manafi în satul bulgăresc Gugova, de lângă satele românești Paticina, Gramaticova. Trădați fiind, armata turcă împresoară satul. Ne-am despărțit în două cete, una sub comanda lui Vani Națu din Rosilova, iar cealaltă, cu noi împreună, sub comanda lui Vani Manafi. Am încercat să ne strecurăm, dar toate pozițiile erau ocupate. Am căutat să intrăm în Balta Bladova, dar și balta era păzită. A trebuit să angajăm lupta. Armata turcă era formată din soldați de elită, avgitabur (vânători de munte), instruiți special pentru urmărirea cetelor. La această ciocnire a căzut eroic viteazul Vani Manafi, luptător neînfricat pentru autonomia Macedoniei, și Carageata. Din informațiile care ne-au parvenit după două zile, dintre soldați au căzut opt. Ceata lui Vani Națu n-a intrat în luptă, căci la auzul împușcăturilor, toată armata se concentrase împotriva noastră. Noi, scăpând din această cursă, ne-am dus la Paticina, apoi la Gorna Rodivo, unde se afla Coliman, și i-am povestit totul. Coliman știa de întâmplarea noastră și de cine am fost trădați.

În satul Cornițelova era un detașament turc comandat de un ceauș (plutonier). Ceașul teroriza populația bulgărească din sat, nu-i lăsa să iasă la munca câmpului (spre a nu lua contact cu cetele și a le aproviziona). O delegație de țărani bulgari se adresează lui Coliman, ori părăsește regiunea, ori îl lichidează pe ceauș. În fiecare sâmbătă ceaușul pleca la Vodena pentru aprovizionarea armatei, dar nu pleca singur, ci după ce trimitea o patrulă de avangardă înainte. Întrucât soldații plecau pe jos, ei porneau la drum cu un ceas mai devreme, iar ceaușul, călare, îi ajungea din urmă mai târziu.

Noi eram patrusprezece la număr. Am pus țărani să ne semnalizeze atunci când va trece avangarda prin fluturare de batistă albă, iar când va trece ceaușul, prin batistă roșie. Țăranii ne-au rugat să nu-l omorâm, ci să-l prindem viu și să-l împușcăm departe de hotarul lor, spre a nu avea urmări de pe urma autorităților.

Zis și făcut. Ne-am pus la pândă la stânga și la dreapta drumului, în niște tufișuri, iar când să treacă ceaușul, am sărit patru inși, am înhățat calul de frâu, l-am dezarmat, l-am legat și apoi ne-am transportat lângă satul bulgăresc Pociup. Anchetat, ne-a mărturisit că a luat parte la lupta din Gugova, unde au fost omorâți Manafi și Carageata. A fost executat departe de satul Pociup, iar calul l-am slobozit în altă parte. Patrula avangardă, care ajunsese la Vodena, a așteptat să vină ceaușul, dar degeaba. În cele din urmă au anunțat autoritățile superioare. Autoritățile și-au dat seama de ce s-a întâmplat, de aceea au trimis potere grele să-l găsească,

viu sau mort, dar n-au găsit nimic. Coliman a prins un țăran turc din Meglenia și l-a trimis la șeful districtual Vodena, cu următorul bilet scris în limba turcă: „Ceașul, comandantul detașamentului din satul Cornițelova, a plecat în lumea cealaltă să ducă salutări și să ceară iertare lui Vani Manafi, pe care el l-a împușcat în lupta din satul Gugova.”

Noi am părăsit regiunea, spre a nu ne descoperi puterile. După zece zile de la atacul contra ceașului, antartții greci au incendiat zece case ale frunțașilor din satul bulgăresc Pojarsko. În Pojarsko grecii nu reușiseră să facă nici un prozelit. Antartții erau în înțelegere cu jandarmii turci, care le-au înlesnit opera de incendiere. Cu o zi înainte de incendiere, casele respective au fost percheziționate. Incendiul a avut loc ziua în amiaza mare. Antartții au operat nestingheriți de jandarmi, se spune chiar că în timpul nopții au fost găzduiți la postul de jandarmi. La acest atac greco-turc, satele bulgărești din jur au fost cuprinse de groază. În timpul acela făceam parte din ceata lui Coliman. Ne-am hotărât să acționăm prompt. În apropiere de satul Gorna Rodivo, unde ne găseam noi, este satul Tresino, cu populație mixtă, bulgari și turci. În acest sat propaganda grecească a izbutit să facă vreo cincisprezece bulgari grecomani. Din când în când satul era vizitat de mitropolitul din Vodena, care trasa sarcini agenților grecomani din Tresino. Se vorbea chiar că acești bulgari grecomani erau în legătură cu incendierea caselor frunțașilor autonomiști bulgari din Pojarsko.

Coliman a luat măsuri pentru incendierea celor cincisprezece case de bulgari grecomani. S-au dat dispoziții, ca în ziua sorocită să mai vină vreo treizeci de oameni de prin satele bulgărești care (erau) bine organizate, fiecare sat având câte zece oameni înarmați, gata oricând pentru acțiune, cum s-ar zice, era un fel de miliție populară. Noi eram 20 de oameni. Am stat toată ziua în sat, găzduiți pe la casele bulgarilor autonomiști. Eram aprovizionați cu câte 2-3 litri de petrol amestecat cu cenușă. Însoțiți de curierii din sat, ne-am postat câte trei oameni la fiecare casă de grecoman. La ora fixată, am început să dăm foc la ușile caselor. Când s-au trezit oamenii, casele ardeau deja. Au început să sară prin ferești. Noi aveam ordin să-i împușcăm. Unii din ei aveau arme și trăgeau în noi. Populația turcă, precum și jandarmii, au deschis foc și ei. Coliman s-a suit pe o ridicătură de teren de lângă mahalaua turcească și a început să strige cât îl țineau puterile, că cetnicii nu au nimic cu turcii. Populația turcă să-și vadă de treabă și nu i se va întâmpla nimic. O parte din noi am înconjurat postul de jandarmi, spre a nu-i da posibilitatea să intervină. Soldații trăgeau în vânt pe nimerite. Am stat până când casele au început să ardă bine, după aceea ne-am retras la Gorni Rodivo, la locul denumit Țarven Camen, de lângă satul Paticina. Un curier ne-a adus ordin din Veria, să ne retragem în sectorul românesc, spre a apăra satele Selia, Doliani, Xirolivad, Gramaticova, Cândrova.

În primăvara anului 1908, antartții au măcelărit turmele celnicului român Toli Hagigogu, circa trei mii de oi și capre, și au ucis cinci păstori, spun cinci, deoarece cu un an în urmă au fost uciși încă opt păstori. Culpă? Nu s-au supus poruncii lui Akritas de a-și retrage copiii de la școala românească. Noi am mai fost înștiințați că o numeroasă ceată de antartți va ataca în satul Durmani turmele mai multor români.

Am luat măsuri să contracaram atacul. În ceată am mai primit încă doi oameni din Doliani și Veria, astfel ne socoteam destul de tari spre a zădărnici planul grecilor.

Aflând că suntem tari, antartții n-au îndrăznit să atace târlele din Durmani, ci s-au abătut la turmele lui Hagigogu, unde au comis măcelul pomenit mai sus, în timp ce noi îl așteptam la Durmani, distanță de mai bine de zece kilometri.

Ne-am hotărât să ne răzbunăm imediat. Cum? Incendiind cartierul grecesc din orașul Veria. În orașele din Macedonia fiecare grup etnic își avea cartierul lui. Astfel, în Veria era cartierul grecesc, românesc, turcesc și evreiesc. Orașul Veria, anticul Bereia sau Beroia, este unul din cele mai vechi orașe din Peninsula Balcanică. Aici istoria vorbește la tot pasul. Apostolul Pavel, predicând, a întemeiat aici una din primele sale biserici creștine. Undeva în oraș există o stâncă, un fel de stâncă Pnyx (de unde oratorii atenieni își rosteau discursurile) al Veriei. Tradiția spune că de pe această stâncă a vorbit apostolul neamurilor. Orașul are o rețea de canalizare foarte bună. Râul care alimentează orașul cu apă, Anadere, de la sursă încă se împarte în două. O parte e condus pentru alimentarea cu apă a mai multor mori, iar cealaltă, după ce trece printr-o conductă care trece pe sub deal și despre care poporul vorbește că datează din antichitate, e dispersat în oraș. În oraș se întâlnesc multe cișmele și o foarte mare fântână arteziană (sindrivan). Planul nostru era să distrugem conducta chiar la intrarea sub deal. Rămas fără apă, întrucât casele din Veria erau construite din scândură, am fi putut da foc la câteva case de la periferie, și apoi întreg orașul din partea grecească ar fi devenit o mare de flăcări. Totul era pus la punct. Așteptam doar ordinul să acționăm. Vreo douăzeci de oameni de ai noștri, un fel de miliție populară, erau înarmați cu târnăcoape și lopeți pentru distrugerea conductei. (În text este scris cuvântul *canal*, sub formă de canal intră pe sub deal, noi însă am înlocuit cuvântul *canal* prin *conductă*).

Tocmai când eram gata să acționăm, am primit instrucțiuni din Veria și Doliani, să stăm pe loc. Ni se spusese: „Este ușor să distrugi un oraș, dar este foarte greu să-l construiești, mai ales când este vorba de un oraș istoric. Ne va condamna posteritatea și riscăm să intrăm în istorie ca ucigași ai urmelor Apostolului Pavel.” Însuși celnicul Hagigogu, cel ale cărui turme fuseseră măcelărite, ne-a trimis vorbă printr-unul din feciorii săi, să renunțăm la acest plan. Comunitatea română din Doliani a trimis în persoană pe preotul Papatanase, rugându-ne să nu facem acest sacrilegiu, incendiind un oraș care numără 70 de biserici, unde a vorbit apostolul ginților și se află moaștele Sfântului Antonie. La fel, bătrânul celnic Petre Badralexi a trimis pe cineva din oamenii lui, spunându-ne să renunțăm la acțiune. Ni se spusese că se așteaptă din Occident o comisie care să cerceteze la fața locului cele ce se petrec la noi.

În iarna anului 1906-1907 a venit în Balta Ianița inspectorul general al cetelor bulgărești, Boris Sarafof. Era însoțit de un ziarist american, pare-mi-se, după cât îmi aduc aminte, de la Daily Herald, și a stat aproape o lună în Baltă. A vizitat și coliba noastră, „Vlașca ceta,” și a stat cinci zile printre noi. La plecare a dăruit lui Mihali Handuri pistolul său automat, un Mauser.

Sarafof s-a declarat mulțumit de activitatea noastră, ne-a vorbit de vechea prietenie dintre români și bulgari, de pe vremea domniei fraților asănești, de buna înțelegere care există de veacuri între cele două naționalități din Macedonia și de faptul că eram la punct cu știrile politice, întrucât prin Salonic noi primeam regulat ziare românești din țară și mai ales franțuzești. Țăranii nu știau cine este, bănuiau însă că este o căpetenie mare, de aceea își ziceau între ei: „Doide voivoda” (A venit voievodul). Într-o zi venise vorba despre asasinarea lui Ștefan Mihăileanu, la București. Ne-a spus textual: „Să nu credeți că l-am ucis pe Ștefan Mihăileanu pentru faptul că era român. Organizația noastră condamnă la moarte pe toți acei care trădează poporul macedonean, indiferent de grupurile etnice care alcătuiesc acest popor. Greciiucid pe români și pe bulgari pentru că nu vor să devină greci, spre a-și crea mai apoi, din teritorii

care nu le aparțin nici istoricește și nici din punct de vedere etnic, o Grecie mare. Ștefan Mihăileanu nu e singurul caz. Știți doar că tot organizația noastră l-a omorât și pe Tacheș, în timp ce era primul ministru al Bulgariei, pentru faptul că Tacheș se pronunțase pentru încorporarea Macedoniei la statul bulgar, nu la obținerea independenței sale.” Totuși, ironia soartei, după ce s-a întors din Bulgaria, după vreo două luni, a fost asasinat și el, împreună cu profesorul Garvanof, chiar în casa lui, de Panița. La rândul lui, Panița, socotit trădător al cauzei macedonene, refugiat în Austria, a fost asasinat de Menca Cârnicit, soția de mai târziu a lui Ivanciu Mihailof, marele luptător pentru dreptatea poporului macedonean.

În primăvara anului 1907 ne venise trista veste din orașul Bitolia, că șeful cetei destinate pentru Pind și Tesalia, Alexandru Coșca, a fost omorât într-o luptă cu armata turcă, în satul Slivița de lângă lacul Prespa. Restul cetei scăpând, condusă de Sterie Millioru și Gachi Marami, a ajuns în Pind, a trecut în Tesalia pe teritoriul grec până la Volos și, după ce a dat câteva atacuri, s-a întors din nou în Pind.

În Pind, ceata lui Milioru a dus lupta cu bandele grecești care erau conduse spiritual de Episcopul Emilianos din Grebena. Într-o zi, în timp ce se afla în vizită canonică în episcopie, Milioru l-a pândit și l-a împușcat.

O altă ceată românească a trecut în Epir, în părțile orașului Ianina, condusă de Scupra, Budas și Nicu Balamoti. Pentru nimicirea acestei cete, guvernul grec a pus un mare premiu, totuși ceata s-a întors cu bine în Pind, în sectorul Vlahuhori.

Însă premiul a rămas tot premiu. Chiar după proclamarea constituției junilor turci, Nicu Balamoti a fost ucis de niște greci, la o petrecere, lângă lacul Ianina. Semnificativ este faptul că nici în regiunea Ianinei nu există greci. Epirul este locuit de albanezi și români.

Episcopul grec din Castoria, Fotios, turba de necaz că n-a putut face nimic în regiunea Prespa, deși conlucra pe față cu autoritățile turcești. Prin agenții lui, promițând mari sume de bani, a încercat să-l atragă pe Mitru Vlahu, șeful unei cete, să se pună în slujba cauzei grecești. N-a reușit, pentru că solii pe care îi trimetea episcopul, Mitru Vlahu îi împușca. Totuși, episcopul a reușit să-l convingă pe voievodul bulgar Cota, din satul Rulea, în schimbul a șase lire pe lună, plătite anticipat pentru timp de jumătate de an, adică în total 36 de lire, ca să-l prindă pe Mitru Vlahu și să convingă pe bulgari să renunțe la exarhism și să redevină patriarhiști. Dar Cota din satul Rulea n-a reușit în acțiunea lui. Din ordinul lui Mitru Vlahu, toate satele îl urmăreau, de aceea stătea ascuns pe la rudele sale. După șase luni, Cota a trimis un sol la episcop și i-a cerut alte 36 de lire, simbric anticipată pentru o jumătate de an. Episcopul a ripostat că nu-i poate plăti, fiindcă nu a făcut nimic pentru cauza grecească. Cota i-a trimis atunci episcopului o scrisoare, că dacă nu îi dă banii, va merge la Castoria și îi va reteza capul. Episcopul întrebuse pe aducătorul scrisorii, unde se află prietenul său Cota. Fără să-și dea seama, curierul divulgase ascunzătoarea lui Cota. Imediat episcopul l-a denunțat la autoritățile turcești; prins, a fost judecat și condamnat la moarte. Execuția a avut loc în piața Atpazar din Bitolia.

Trebuie să menționez că acest Cota își dăduse drept ostatici pe cei doi băieți ai lui, care, duși la Atena, au fost instruiți la școlile grecești și au devenit apoi din bulgari elines bulgarofoni.

Spre a masca denunțul făcut de episcop, grecii au preluat cadavrul lui Cota și l-au înmormântat cu mare alai.

Pentru că nu i-a reușit planul, Episcopul Fotios - mai ales după ce Pavlos Melas, comandantul

suprem al forțelor de antați din vestul Macedoniei, împreună cu un alt șef, Caravanghelis, fuseseră prinși și omorâți de Mitru Vlahu - cu ajutorul bandelor grecești susținute de armata turcească, a pus la cale asasinarea câtorva români din satul Pleasa, pentru că nu au consimțit să închidă școala românească din sat.

În părțile Coriței acționa o ceată românească condusă de Coconeși și Nastu.

Într-una din vizitațiile sale canonice, Coneși Tuna (Naum) l-a pândit pe „sfântul episcop” și l-a ucis prin părțile Bigliștei.

Trebuie să menționez faptul că acest „sfânt episcop,” într-o vizită canonică în satul Zagoricen, a chemat pe fruntașii bulgari din sat și le-a spus să renunțe la exarhat și să accepte autoritatea Patriarhiei din Constantinopole. Bulgarii au răspuns că ei rămân credincioși bisericii exarhale. Episcopul a poruncit atunci bandelor grecești, care au tăbărât în sat și au trecut prin ascuțișul sabiei (pe) toți bărbații și femeile (pe) care i-au găsit în sat. Numărul celor uciși se ridică la 80 (cifrele sunt luate după organul comitetului grec, Makedonikos Agon, care considerase drept o mare faptă patriotică acest măcel comis de antați împotriva apostatilor bulgari).

Dintre toate satele locuite de români antigrecomani, regiunea Meglenia a fost cea mai crunt lovită de antați.

Ținutul Megleniei, o enclavă lingvistică cu un dialect aparte de cel macedo-român, mult mai apropiat de dialectul daco-român, însă, ca și acesta, foarte bogat în slavisme, numără următoarele sate: Livezi (sat mare, locuit de gramosteni), Oșani, Cupa, Luminița, Berislav, Lundzini, Huma, Țărnareca, toți creștini ortodocși, iar Nânta și Fușteni locuite de români islamizați.

Întrucât în Meglenia nu existau nici greci, nici grecomani, propaganda grecească a întrebunțat toate mijloacele permise și nepermise spre a-și face prozeliți. Începând din preajma Salonicului și până în nordul Vardarului, satele bulgărești erau toate organizate militărește și toate militau pentru autonomia Macedoniei. Propaganda grecească își făcuse în cele din urmă un adept aici, anume Iorgachi, român din satul Belcameni, mare exploatator de păduri în ținutul Strumița; după ce a conlucrat cu organizația bulgărească de sub conducerea voievodului polcovnic Iancof, a trădat cauza macedoneană. Astfel a trecut în Grecia, unde a organizat o bandă de 70 de antați și apoi, cu consimțământul autorităților turcești, s-a întors pe teritoriul turcesc, cu scopul de a prinde pe voievodul Apostol. Bulgarii însă i-au jucat o festă renegatului Iorgachi, anume, au anunțat comandantul detașamentului care cantona în satul Petrovo, că la o anumită casă stă ascuns voievodul Apostol, când în realitate respectivul nu era altul decât Iorgachi. Împresurat, Iorgachi se predă fără luptă. În zadar protesta el că acțiunea sa nu este îndreptată împotriva autorității de stat, ci împotriva bulgarilor și a românilor autonomiști. Transportat la Salonic, este condamnat numai de formă la trei luni închisoare.

Acțiunea lui Iorgachi eșuând, propaganda grecească a închiriat un hotel în orașul Ghevgheli, unde antații oblăduiți de autoritățile turcești își dădeau întâlnire și elaborau planuri.

În ținutul Megleniei este Mănăstirea Sfântul Ilie. De mănăstire în limba română. Sfătuite de antați, autoritățile turcești au alungat pe călugării români și au adus în loc călugări greci. Ca egumen al mănăstirii a fost instalat un ofițer grec, fost antart, cu numele de Parashevopulos, iar acum purta numele de cuviosul Ioakimos.

La Ghevgheli activa un ofițer grec care făcea pe negustorul de făină și un alt grec, anume Dimitrios Kakavis, proprietarul hotelului închiriat și pus la dispoziția antaților.

Autoritățile turcești au început să aresteze în masă pe români, înscenându-le procese de neloialitate față de statul turc. Cel care culegea delațiunile și le preda autorităților turcești era un anume Askitis, dragomanul⁹ consulatului turcesc din Salonic. Mulți dintre cei arestați au fost condamnați pe viață și trimiși departe în interiorul Turciei, în insula Rodos, Budrum Cale, Yemen și la Fezan, în Libia. În închisoarea de la Fezan a stat închis și profesorul român Constantin Noe, învățătorul Constantin Canacheu și învățătorul Stoe Pampor. Odată cu victoria democratică a junilor turci, deținuții au fost grațiați, mulți însă, neputând suporta clima caniculară din Yemen și oaza Fezan, nu s-au mai întors acasă.

Totuși, chiar după victoria junilor turci arestările au continuat în Meglenia. În sate nu au rămas fără numai femeile. Un grup de tineri megleno-români s-au hotărât atunci să-l împuște pe călăul Askitis. Sorții au căzut asupra lui Costa Canacheu, zis Țirțiricu. Cum el nu cunoștea nici Salonicul, nici (pe) Askitis, a fost însoțit de un alt român, anume Hrita Caramiha din Samarina. Canacheu s-a postat la ușa consulatului și, când să iasă Askitis, omul lui Papadiamantopulos, consulul grec din Salonic, a fost împușcat mortal.

Menționez că după războiul mondial, Papadiamantopulos a fost numit ambasador al Greciei la București. Guvernele „României Mari,” care abandonaseră total cauza românimii din Macedonia, conclucrau cu el și îl invitau la recepțiile oficiale, în timp ce atâtea case românești din Meglenia purtau încă doliul pentru cei morți în deșertul Libiei și al Arabiei din cauza lui. Cât de mare a fost pierderea lui Askitis pentru greci, se (vede) din faptul că, scurt timp după aceea, Caramiha a fost asasinat în plină stradă la Salonic, iar Costa Canacheu într-un sat din jurul Salonicului. Totuși, populația românească din Meglenia scăpase de un călău. Rămânea acum lichidarea cuviosului Ioakimos, starețul mănăstirii, cel care izgonise pe călugării români și înlocuise limba română de la oficierea slujbei religioase, într-o regiune unde nu exista nici picior de grec.

Autoritățile școlare și bisericesti ale românilor au protestat pe lângă guvernatorul Macedoniei, Galip Pașa, împotriva pactizării armatei turcești cu antartii, precum și pe lângă comisia Europeană formată special spre a se edifica și raporta despre cauzele luptelor dintre diferitele naționalități din Macedonia.

În urma acestui demers, Banda lui Ianis Avgheros a fost capturată de armata turcă între Oșani și Luminița. În această bandă se găseau și câțiva mercenari turci.

La interogator, Avgheros recunoscuse că este subvenționat de un pașă turc, Galip Pașa, comandantul unui corp de armată, la început cu șase lire pe lună, iar mai târziu cu 15 lire, drept răsplată pentru faptele sale de arme împotriva cetelor autonomiste bulgaro-române.

Redau mai jos numele antartilor din banda lui Avgheros, după cartea lui Focief, „La justice turque et les reformes en Macedonie,” pag. 178: Ianis Avgheros din Trikala, Nikolas Klisuras din Larissa, Ilias Nikolau, Markos Gionis, Ianis Kostas și un turc, Sali.

În timpul războiului balcano-turc, când armata greacă opera în regiunea Megleniei, Nikolas Klisuras, fostul antart din banda lui Avgheros, comandantul unui detașament militar acum, deși trecuseră cinci ani, în urma democratizării constituției turcești, luptele interne dintre naționalități ne mai existând, totuși numitul ofițer fost antart, care avea pică pe populația românească din Meglenia, ajungând în satul Luminița, prima lui grijă a fost să spânzure pe președintele comunității românești împreună cu Ivan Chihaiia, și a împușcat în mijlocul satului pe Ivan Șulca, Tuți Dugi și Stroe Cioti.

Cine să protesteze împotriva acestor nelegiuiri? Guvernul român? Nici o schițare de protest. În sânul Partidelor de guvernământ, Liberal și Conservator, erau mulți politicieni descendenți din familii fanariote și levantine, care sabotaseră și mai sabotau cauza românească din Macedonia.

O idilă

Starețul Mănăstirii Sfântul Ilie, ofițerul antart în rasă călugărească Ioakimos, își făcuse un prozelit în satul Oșani, pe băcanul Ita Domuzi.

Domuzi, omul de legătură între banda lui Avgheros și comitetul grec din Ghevgheli, era mereu pe drumuri. În lipsa lui, starețul se ducea la băcănie, până când, într-o zi, îi făcuse anumite propuneri soției băcanului. Cum românele din Macedonia sunt renumite pentru fidelitatea lor conjugală, precum și pentru castitatea fecioarelor, adulterul fiind necunoscut, soția își înștiințează soțul.

Domuzi face rost de o cantitate de stricnină de la un farmacist român din Salonic și își sfătuiește femeia să-l otrăvească pe „sfântul stareț.” Într-o zi, pe când Domuzi era plecat după cumpărături la Ghevgheli, vizitată fiind de stareț, ea îl invită la masă și îl lasă singur, scuzându-se că postește și că trebuie să stea în prăvălie.

Starețul a mâncat cu poftă, însă după câțva timp, stricnina făcându-și efectul, curiosul părinte a început să se zvârcolească și apoi a murit. Moartea lui Ioakimos a produs mare zarvă în sânul comitetului grecesc din Ghevgheli. Constatându-se la disecție că era otrăvit cu stricnină, Domuzi este arestat, dar el a demonstrat că în ziua respectivă nu era acasă, ci la Ghevgheli. De teamă să nu-l piardă pe Domuzi, prozelit zelos pentru cauza grecească, comitetul grecesc nu a mai făcut pâră împotriva soției băcanului.

Epilogul: românii au scăpat de „sfântul stareț,” fostul ofițer grec Paraskevopulos și fostul antart. Din cele relatate mai sus, guvernul turc era un complice față de formarea și acțiunea bandelor grecești.

Rațiunea? În timp ce bulgarii și românii luptau pentru autonomia Macedoniei (înțeleg independență), prin urmare ei atentau la integritatea frontierelor imperiului otoman, grecii erau mai de preferat. Deocamdată ei se rezumau la grecizarea elementelor alogene. Am putea spune că militau chiar oarecum și pentru menținerea statu quo-ului în Macedonia. O Macedonie autonomă (adică independentă) ar fi însemnat mormântul cauzei grecești la nord de Olimp, întrucât nu numai la nord de Olimp, ci chiar mult mai spre sud, adică la nord de munții Oeta și Agrafa, până la schimbul de populație intervenit după primul război mondial între Grecia și Turcia, urmașii lui Socrate și Pericle au fost într-o înspăimântătoare minoritate.

Or, până la grecizarea Macedoniei trebuia să treacă mult, foarte mult timp, dată fiind rezistența naționalităților eterogene. Astfel, pentru guvernul turc iridenta¹⁰ grecească era mai de preferat.

De această suplețe diplomatică a grecilor și-au dat seama și românii, însă cu mult mai târziu. Frunțașii iridentei române au izbutit să convingă oficialitățile turcești că, dintre toate naționalitățile conlocuitoare în Macedonia, românii sunt cei mai interesați pentru menținerea dominației turcești la sud de Balcani. Românii, ne putând aspira la o unire a lor cu Țara Românească, dată fiind interpunerea între aceste două grupuri românești a unor alte state suverane, menținerea

la viața națională a românilor numai în cadrul Imperiului otoman putea avea loc. Convins de acest lucru, sultanul dă în cele din urmă cunoscutul firman prin care se recunoștea de drept existența minorității române în Turcia. (Până aci, pentru statisticienii turci nu exista rubrică de apartenență etnică, tot ce era creștin ortodox fiind considerat grec și lăsat sub autoritatea spirituală a Patriarhiei din Constantinople – Rum Patriki). Socot că în cele din urmă între români și bulgari, dacă nu ar fi fost alungată Turcia din Balcani, ar fi izbucnit un conflict tot atât de înverșunat ca acela dintre greci și români. Renunțând la autonomia Macedoniei, românii ar fi atentat la viitorul macedo-bulgarilor. Cred că aceasta a fost și rațiunea pentru care Ștefan Mihăileanu a fost asasinat de agenții organizației bulgare.

Lista românilor din Meglenia arestați prin înscenările lui Askitis și aruncați în diferite închisori din Turcia:

Satul Oșani: Stoe Pampor, Dumitru Sturi, Diacu Gica, Petre Sotir, Vanghele Buciu, Hrista Marciu, Cioca Menciuc, Tanasi Terzi, Ivan Galia, Stoia Botir, Nucica Burac, Dima Murgea, Gona China, Riza Ada, Nuna Zana, Piti Petca, Foti Ciorta, Gheorghe Iachița, Avram Zega; Satul Berislav: Dumitru Iciu, Tașa Chihaiia, Dionis Vasile, Vasile Duciu, Stoian Iofce, Riza Conda, Ivan Pușa, Duciu Petruș, Iepa Pacea; Satul Țărnareca: Ioan Gh. Nastu, Tanasi Nastu, Ioan Nastu, Nicola Papanicola, N. Hrista Jara, Tanasi Jara; Satul Luminița: Gona Meghea, Tanasi Hrista, Tanasi Casap, Dima Ghimuși, Dima Ecea, Tașa Paciuc, Dima Delmian, Proșa Migea, Vlaicu Manea, Tașca Pifu, Petre Ogea, Stavre Isu, Tuci Cacoran; Satul Huma: Hrista Riza, Petre M. Leșa, Ivan Dumitru, Vanghele Micu; Satul Cupa: Petre Popa Dima, Tașa Stoici, Dimu Petcu, Ghimu Ghicu, Tani Ioan, Dimu Stoiu, Traian Ciupa. În Satul Lunguța nu au fost arestați.

Satul Livezi (deși situat în Meglenia, este locuit de români din tribul gramostean) arestați: A.D. Canacheu, St. Canacheu, D.I. Budera, Gh.F. Guli, Tașcu Vangheli, Toli C. Chiosi, N.M. Nedi, St. Beca, St. Sotir, Tușu C. Farini, Nachi Ruca, Gușu I. Limona, Nicolae Hristu, D. Papaconstantin, M.G. Guli, Nașu Caramiciu, Tașu Caragheorghe, G.N. Mișu, I.G. Farini, Foti Vrana, D.G. Bocea, D.N. Bocea, Nacu Rapca, Gh. Nașu Picu, Nachi Gh. Lesne, Hrista Farini, Gh.N. Hrisicu, Gh.D. Bicu, Ion St. Abrazi, Nicolae St. Abrazi, D.N. Beli, G.S. Șauli, M.C. Trandafili, G.St. Culerda, St.D. Sivi, Tica Gapa, C. Saramandu, M.Goli Saramandu, Oani Saramandu, Maria C. Saramandu, Marușca C. Saramandu, Nicolae Corculescu, N.I.Iepure, D.G. Barza, M.D. Cucuda, C.D. Cucuda, Sotir D. Barza, Cutula D. Barza, N. Neșa, N. Mața, Nași Greba, Gh.D. Ghizari, D. Tașu Gherani, Onciu Bola, Costa Chichen, Iancu Barboșca, Gh. Papanastasi, Gh. Taușan, Iana Dona, Piceava, M.G. Ghizari, St.N. Iorgu, Costa Ciota, Gh.N. Mavricapa, Gh. Panci, N.D. Anagnosti Dina Trandafili, Apostol Condu, Tașu I. Boza, Sterie Tegu Ghiță, Sterie Manguschi, Gh.T. Farini, N.St. Mangușar, Sterie Pușanu, Zisu Tabacu, Tașu Pașata, Foti Pașata, Todi D. Gioga, Dina Pașata, Stama D. Budera, Chiciu Tabacu, Sterie N. Brova, Nachi Babagianu, Nicolae Capsu, Tașcu Custica, Gh. Pociu.

Lista românilor uciși de bandele de antarți greci de sub comanda lui Kostas Akritas (alias Mazarakis), ofițerul grec Tellos Agras, alias Kostas Agapinos și Pavlos Melas:

Preotul Papanace, Cola Cutroni, Gula Cucutegu, Bebe Mocanu, Iani Apala, Toli Carafoli, Miși Paceavura, Iani Dzima, Tușu Vrana, Gheorghe Cutova, Iani Țițimeaua, Gheorghe Blaciotti, Atanase Cealera, Țiți Blaciotti, Apostol I.Caramitru, Gh.Caraiani, Gh. Hondruanton, Gh.D. Caranica, D. Adamaca, Gh. Dalametra, Nicolae Prapa, Gh. Atanase Gachi, Sterie Busbuchi, Sterie Furchiotti, Mitru Furchiotti, Cola Furchiotti, Iani Greca, Cutula Bola, Gh.I. Mustaca, Dumitru Ziseca, Cola Ceamitru, Costa Hleaha, Piti Tamuiani, Iani Bufa, Piti Soldatu, Gheorghe Șula, Iani Vani, Hrista Bandi, Dumitru Hagicu, Gheorghe Jacachi, Panaioti Bagiuiani, Tușa Calaiati, Hrista Cușitaru, Gheorghe Murgiu, Gheorghe Fruxilea, Bușu Bușulenga, Cola Becea, Cola Cutroni Ceamitru, Alexe Cuturicu, Guta Cuturicu, Costa Cacioiani, Dzima Agorasti, Gușa Bitîrnu, Dumitru Cușuiani, Miltiade Papari, Nicolae Zarcadi, Nicolae Averu, Iani Blicușu, Atanase Caranașu, Nic. Papastere, Mihali Mahera, Ioan Ceamitru, Zicu Adamicu, Alexe Averu, Dumitru Huleva, Gheorghe Gherasi, Soția lui Gh.Gherasi, Vasile Jacachi, Gușu Juguleanu, Gheorghe Casapi, Tușu Juguleanu, Dina Caranica, Gheorghe Varsami, Tolea Cațaroiani, Apostol Ceara, Gușa Luca, Gheorghe Rusu, Gheorghe Carafoli, Nicola Cufuiotti, Hristu Huleva, Iani Lago, Sterie Plastira, Cola Daufa, Tușa Faca, Cola Gableța, Cola Luzu, Gușa Ioși, Costa Mișaca, Nastase Prapa, Iani Cutova, Gheorghe Cutova, Iani Mocanu, Iorga Mocanu, Dică Mitra, C. Caranica, Dimitri Jacachi, Ioan Cuturicu, Sterie Zarcada, Ioan Dăscălicu, Ioan Hristacu, Gușa Sunburu, Petre Bușulenga, I.St. Cealera, Gheorghe Hristacu, Atanase Mișarli, Iani Gula, Bușa Tanasi Zisi, Guta Colcu, Dumitru Gheorghe, Panaioti Caramitru

Trebuie să se aibă în vedere că satele Xirolivad și Selia sunt numai locuințe de vară, în timpul iernii populația cobora în orașul Veria. Dacă în Manualul de Geografie al lui Tsamasfiros, tipărit în 1925, orașul Veria avea o populație de 7.550 de locuitori, constând din greci, români, turci, evrei și țigani, ne putem da seama cât de mari au fost jertfele acestor localități pe altarul menținerii românismului în Macedonia.

Români uciși de antarți:

Din Satul Gramaticova: Ghiță Celea, Hrista Celea, Mita Nasta, Colipetri, Hrista Balamaci, Vanghele Pundichi, Hristu Tugearu, Hrista Preșa, Mita Dică, Coli Mitrușu, Costa Sarafu, Dumitru Sarafu, Dina Coli, Gheorghe Lolea, Coli Iaciu, Tase Iorgachi, Chendra Iorgachi; din Satul Paticina: Costarelli, Feciorul lui Costarelli, Loba Gheorghe, Sofia Tase, Mihali Juja, Cola Roșu (ars în casă), Mihali Chendra Dina, Haida Costa Mușat, Chita Gachi, Ioan Ionescu, Chita Mușat; din Satul Papadia: Gheorghe Gachi, Hrista Paxi, Vasile Gachi, Ianachi Doda, Zicu Iaciu; din orașul Vodena: Mihali Duca, Bajdechi; din Satul Belcameni: Vanghele Niculeanu; din Satul Catahău: Adam Muși; din Satul Negovani: Tomaidi, Preot Tudor Papagheorghe, Hristu Papa, Naca Șuma; din Satul Pisuderi: Dumitru Duma; din Satul Hrupiște, Dicea Gușu, Nicolae Poteu, Mitacu; din Satul Neveasta: Foti Bașe, Nanu și soția lui; din Satul Nijopole: Gușu

Marcu, Învățătorul Nijopoleanu; din Satul Vlahoclisura: Revizor școlar Ghica Const, Nicolae Tegu, Gheorghe Nasta; din Satul Crușova: Constantin Nașcu, Tașcu Darja, Vanghele Nicolae, Nic. Toma Nasi; din Satul Corino: Măcelărirea celor 2000 de oi și, 200 de vaci ale celnicului Zega; din Satul Gopeș: Alex. Coșca, Gheorghe Șunița, Mitru Pașu Ghega, Gheorghe Dati; din Satul Târnova: Toma Pavli, Maria Globalu, din Satul Magarova: Mihali Dida; Din Satele Magarova și Târnova: Gh. Nazari, Piha Bogiu, Sterie Semu, M. Anduri, Antoni Chilipuri, Traian Dafin, M; Carapencea, D-tru Caramiciu; din Satul Moloviște: Ștefan Bargiu, Tasa Begu, Mitru Șoptia, Gheorghe Cașu, Nicola Ciomu, Zisi Ghișca, Hrista Bambula, Dola Spiru, S. Ciomu, Tonciu Papagheorghe; din Satul Turia: Învățător D-tru Cicma, Gheorghe Cicma, Nastase Cicma, Gheorghe Mihadaș, Sotir Furchioti, Eftimie Carapuiu, Zisi Bugicu, Spiru Caratașu, Guli Ciufeta, Nicolae Duca, din Satul Perivole: Constantinescu, Iorgu Guși, Tinca Apostolina, Gușa Papatodor, Nicola Apostolina, Iorgu Perdichi, Pitu Zarula, N. Fusca, Fuca, Leon Manuluș, în Orașul Corița: Protopop Haralamb Balamace, Sotir Balamace, Vasile Foti, Vasile Talabacu, Butaș; din Satul Avdela: Toli Papa, Sterie Papa, Pericle Puiareu, Gheorghe Pupi, Nicola Cațohi, din Satul Băiasa: Învățătorul D-tru Șumba; din Satul Furca: Furceanu, Sotir Furceanu.

Ne lipsesc datele celor uciși în Tesalia (teritoriu grec), al celor din regiunea Ianina (Epir), precum și al celor din Macedonia orientală (regiunea Seres, Drama, Cavala), al căror număr trebuie să se ridice la mai multe zeci de victime.

Atentate neizbutite:

Apostol Mărgărit, inspector școlar, Preotul Dumitru Constantinescu, Lazăr Duma, inspector școlar și vice consul Georgescu, consul general la Salonic, Petre Trifon, vice consul Dr. Tașcu Trifon, Gh. Magiari, președintele comunității române din orașul Perlepe, unde s-a născut și mama mitropolitului Andrei Șaguna, Dr. Pericle Pucerea, Preotul Papatodi, Pictorul C-tin Școdreanu, Miu Dafin, N. Petrașincu, Gheorghe Bela, Învățătorul Nic. Buia, Iana Buracu, Tașcu Tîrpa, Gheorghe Cherestigiu, N. Mazu, N. Bașcălfă, C-tin Farini, Vanghele Anastase, Sotir Papa, M. Zugrafu, Ianachi Cardula, Preotul Papazisi din Samarina, Gheorghe Globalu, Nicolae Balamoti, N. Țața, Costa Chiose, Vasile Hasangi, Învățătorul Ion Peaha, Vanciu Cardula, Ion Papahagi, Vasile Zarma, Panait Șașamuti, Dumitru Cutuplea, Ioțu Matusu, Preot Nance Papanicola, Olga Nance, Vasile Dinu din Hrupiște, Nicu Iorgu din Vlahoclisura, Toli Hagigogu din Veria, Profesor Gheorghe Cionga, Sterie Dulică, Adam Adamaca, Toli Mocanu, Apala, Preotul Papagheorghe, D. Palicari, Hrista Cealera, Atanase Tanașoca, Gheorghe Repidoni, Gh. Bucuvala, Cola Ciuca, Gușu Mișca, Gheorghe Dalametra, Hrista Manaculi, Hrista Ciomu, Gheorghe Iorganda, Vanghele Roșu, Muși Gachi, Miha Zdru.

Personalități marcante grecești ucise de armatolii români:

Tellos Agras,
Mitropolitul Emilianos din Grebena,
Mitropolitul Fotios din Castoria.

Epilog

1912. Miracolul miracolelor în istoria diplomației: cârdășia de arme greco-bulgară. Vrăjmășia de veacuri între presupușii urmași ai vechilor eleni și bulgari pentru moment lua sfârșit.

Pierzând nădejdea grecizării populației eterofone din Macedonia, spre a putea pretinde mai târziu vechea țară a traco-ilirilor marelui Alexandru Macedon, grecii schimbă armele de luptă. La rândul lor nici bulgarilor nu le convenea o Macedonie autonomă, în care s-ar fi putut dezvolta în mod egal cu bulgarii și grecii, și românii și albanezii. O Macedonie autonomă ar fi atentat la idealul formării unui mare țarat bulgar la sudul Dunării. Bulgaria avea o experiență. Ea desființase independența Rumeliei, stat cu o populație mixtă alcătuită din bulgari, români, greci, macedo-bulgari și mai ales turci, proclamat independent în urma victoriei de la Plevna. Prin anexarea Rumeliei, Bulgaria se apropia de Baia (franceză, *la baie*) tracică a arhipelagului. Cum Macedonia era locuită în cea mai bună parte de bulgari (vezi harta etnografică a epocii respective), populație care oscila între o conștiință etnică macedo-bulgară (makedonți) și panbulgară, visa să ajungă la Salonic. Sârbii, la rândul lor, trăind cu visul țarului lor, Dușan, a cărui frontieră de sud era la Capu Matapan, deși nu aveau conaționali, fără numai foarte puțini în nordul Vardarului, nu avea decât de câștigat de pe urma alianței interbalcanice. Micul Muntenegru spera și el să-și rotunjească granița prin ocuparea Sangeacului, coridor creat artificial odată cu formarea statului sârb, spre a despărți aceste două popoare de același sânge și aceeași lege. Slăbită și înfrântă de către Italia în urma războiului purtat în Libia, Turcia nu mai putea să reziste alianței balcanice. Ce a urmat se știe. Țara iliro-tracilor, Macedonia, este hăcuită în patru ciosvârte de către învingători. Pe de altă parte, susținută de către Italia, care visa să pună piciorul în Balcani și de către Austro-Ungaria, care visa să ajungă limitrofă cu Marea Egee (și așa acest imperiu era un mozaic de popoare, nu ar fi stricat cu nimic peisajul etnic dacă se mai adăugau încă câteva națiuni), se creează statul albanez. De la răscoala lui Scanderbeg, poporul albanez nu a mai încercat să-și scuture jugul străin. Închinători la trei religii, despărțit în două triburi ale căror dialecte pot fi foarte ușor considerate limbi proprii (este foarte mare deosebirea între dialectul gheg și tosc), albanezii n-au fost niciodată uniți. Nordul catolic năzuia să ajungă într-o zi sub oblăduirea unei țări catolice, centrul musulman se simțea foarte bine în cadrul statului turc. Pentru acțiunile de jaf ale bașibuzucilor, această hoardă modernă, granițele care ar fi urmat să se impună le-ar fi dat lovitura de grație. Sudul ortodox era demult grecoman. Albanzii sunt singurul popor din Balcani care nu participă la mișcarea de resurrecție a națiunilor sud-balcanice.

La dezbaterile de la Londra, care au loc imediat după victorie, punctul de vedere al guvernului român, reprezentat prin ministrul nostru din capitala Angliei, N. Mișu, era să se creeze un stat dualist româno-albanez. Acest punct de vedere este sugerat de delegația macedo-română care participă neoficial la dezbateri.

1913. Războiul interbalcanic. Ce a urmat se știe.

Ca țară care a contribuit la pacificarea Balcanilor, de data aceasta pacea se încheie la București. Arbitru: Titu Maiorescu. În timp ce la Londra cuvântul statului român de a se crea un stat albano-român nu putea avea sorti mari de izbândă, acum când destinul poporului român din sudul Dunării se hotăra la București, patria mamă își sacrifică pe fiii cei mai buni, urmașii

regelui, ale cărui inițiale voievozii munteni le puneau cu mândrie drept titulatură: „Io .....
voievod al ..... etc.” Soarta poporului român din sud este abandonată, și anume într-un
moment când condițiile de pace le dicta România. Și iată că s-au adeverit spuselor lui Agras:
„Marii învinși veți fi voi, cuțovlahii, sacrificați de însăși patria voastră mamă, pe care o iubiți
atât și pentru care luptați cu atât abnegație.”

1. La începutul secolului trecut, statul român subvenționa 113 școli primare și 6 școli secundare (n.n.)
2. „om de arme/oaste” Dicționar aromân (Macedo-vlah) Matilda Caragiu Marioțeanu, Editura Enciclopedică.
Soleiman Magnificul a recunoscut autonomia teritorială și administrativă și dreptul la miliție națională, populațiilor aromâne, recunoscând 14 Căpitanate de armatoli: în Macedonia – Veria, Servia, Alassona, Grebena, Milias, în Tesalia – Olimp, Mavrovuni, Cochia, Agrafa, Patradgik, Malakassis, în Acarnania și Etolia – Venetico, Lidociki și Xeromenos. Cf. Pouqueville (F.C.H.L) *Histoire de la Régénération de la Grèce*, Vol. I, p. 61, Deuxième édition, Paris, 1825.
3. „cap de familie păstorești, posesori de oi multe” Dicționar aromân (Macedo-vlah) Matilda Caragiu Marioțeanu, Editura Enciclopedică.
4. „paricipanți la lupta armată a populațiilor slave din Peninsula Balcanică împotriva asupritorilor turci,” DEX
5. Grup de familie păstorești conduse de un celnic (n.n.)
6. „membrii ai unei organizații revoluționare bulgare care a luptat în trecut pentru eliberare” DEX.
7. „ostași voluntari, fără soldă, din trupele otomane neregulate care trăiau din jaf” DEX.
8. „Așa vor păți toți acei greci care ucid pe aromâni, dau foc satelor armânești și le omoară animalele.”
9. „interpret, tâlmaci oficial folosit în trecut în țările din Orient.” DEX.
10. „mișcare politică de eliberare a teritoriilor și populațiilor naționale de sub ocupație străină.” DEX

COLOFON

Autorul lucrării	COLA NICEA
Titlul lucrării	MEMORII
Editura la care a apărut	SCARA - REVISTĂ DE OCEANOGRAFIE ORTODOXĂ, TREAPTA 7, BUCUREȘTI, 2001
Variantă digitalizată de	Editura Predania/ CP 67, OP 13, București www.predania.ro tehnoredactor/ Remus Brihac concept grafic/ Atelieruldegrafica.ro

PRESDANIA